

ISSN 1302-3519

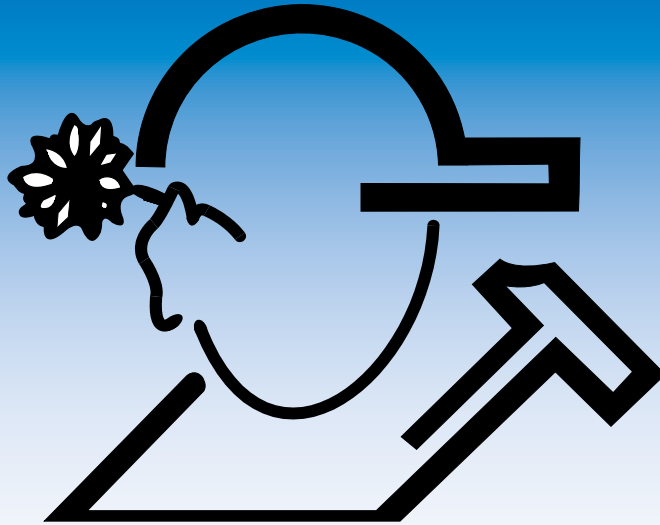
ÇALIŞMA ORTAMI

Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 175 Ocak - Şubat - Mart 2024

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu" nuzu
Ödemek İster misiniz?*

   / fisekenstitusu

Çalışan Çocuk ve Sağlık ⁽¹⁾

A.Gürhan FİŞEK (*)

Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocuklardan, çalışmaksızın okuyabilme olanağı elde edenler küçük bir azınlıktır.

Buna karşın, “örgün eğitimi bırakarak, tam zamanlı” ya da “eğitimi sürdürürken yarı zamanlı” olarak çalışmaya yaşamına atılanlar, küçümsenemeyecek kadar büyük sayıdadırlar. Bunlar, önüne çalışmaktan başka olanak serilmemiş olan “seçeneksiz”lerdir.

Bunlara karşın, *ülkemiz*, seçenekler ve yeni yeni olanaklar dünyası olmalıydı; demokrasinin zenginliği olarak da, bu gösterilmeliydi.

Çalışan çocukların sorunları ilk kez bundan 220 yıl önce İsviçre’de ele alınmış ve bir *ferman* ile çözüm getirilmeye çalışılmıştır. İşçilerin (çocuklar da içinde) sağlıklı ve güvenli koşullarda çalıştırılmaları için uluslararası işbirliği çabaları da bundan 105 yıl önce başlatılmıştır.

⁽¹⁾ O günlerde ülkemizde çağdaş uygarlık düzeyi yakalanamamıştı.

Bugün de, Türkiye’de yapılan araştırmalar, bu iki konuda, ülkemizin, dünyada edinmeye çalıştığı konuma hiç yakışmayan bir düzeye takılıp kaldığını ortaya koymaktadır:

1. *Türkiye’de çocuklar erken yaşta çalışma yaşamına atılmaktadır.*

2. *Türkiye’de işyeri işçi sağlığı iş güvenliği düzeyi ortalamaları, en temel verilerde bile yetersiz düzeydedir.*

Çocuk çalışması ile ilgili sorunları da çözümlerini de bu iki başlık altında incelemeye çalışacağız.

1. Türkiye’de çocuklar erken yaşta çalışmaya yaşamına atılmaktadır

Çocukların erken yaşta çalışma yaşamına girme nedenleri, bir çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Sonuçlar genel olarak birbirleriyle örtüşmektedir. 1985 yılında yaptığımız ve ülkemizdeki kapsamlı ilk çocuk işçi araştırmasında ortaya konulan nedenler Tablo 1 ve 2’de gösterilmiştir.

⁽¹⁾ İlk Yayın : “Çalışan Çocuk ve Sağlık”, Küçük İşletme Dergisi, Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayın Organı, Nisan 1996, Yıl 2 Sayı 6. (<https://gurhan.fisek.net/calisan-cocuk-ve-saglik/>)

Tarih: 01. 04. 1996 | Kategori: Çocuk Emeği, Yazıları)

* Prof.Dr.

Tablo : 1
Çalışan Çocukların Tam-zamanlı Çalışma Yaşamına Girme Nedeni

Çalışmak İsteme Nedenleri	Yüzde	Sayı
Ailesinin onun ekonomik katkısına gereksinme duyması	34,7	140
Meslek edinmek istemesi	22,0	89
Okumaktan hoşlanmaması	20,5	83
Yalnızlık duyması ve arkadaşlarına özenmesi	9,4	38
Boş gezmek istememesi ve daha çok cep harçlığı edinmek istemesi	11,6	47
Diğer	1,7	7
Çocuk sayısı	404	

Yapılan çeşitli alan araştırmaları, yukarıdaki tablodaki genel eğilimi doğrular verilere ortaya koymaktadır.

Yaptığımız bu araştırmada, halen öğrenimi sürdürmekte olan Endüstri Meslek Lisesi 1.sınıf öğrencileri kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Bu grubun arasında saptanan, okul-dışı zamanlarda çalışan çocuklar grubu da ilginç değerler ve özellikler göstermektedir.

Araştırmamıza katılan ve halen öğrenimi sürdürmekte olan çocukların % 59,3'ü okul dışı zamanlarda çalışmaktadır. Bu 164 çalışan öğrencinin, çalışmaya başlama nedenleri önem sırasına göre şöyle sıralanabilir:

Tablo : 2
Okul-dışı Zamanlarda Çalışan Öğrencilerin Kendilerine ve Ailelerine Göre Çalışmaya Başlama Nedenlerinin Dökümü

	Çocuğun anlatımına göre kendi görüşü	Çocuğun anlatımına göre ailesinin görüşü
Sokakta kalıp boşuna zaman geçirmemek	% 9,8	% 47,1
Meslek öğrenmek	%27,3	%80,0
Ekonomik katkı (ailesine, okul giderlerine)	%75,0	%17,6
Diğer	%15,2	% 8,0

Ailelerinin gelir-güvence durumuyla çocukların çalışmaları ve okuyabilmeleri arasında yakın ilgi vardır. Öğrenimi sürdüren çocuklar arasında en düşük gelir diliminde yer alanlara bakıldığında:

- Hiç çalışmayanlardan bu gelir diliminde yer alanların payı : % 43,0
- Yaz tatillerinde çalışanlardan bu gelir diliminde yer alanların payı : % 50,0
- Okul dışı zamanlarda çalışanlardan bu gelir diliminde yer alanların payı : % 55,1

Demek ki, gelir düştükçe bir yandan okurken, bir yandan çalışma eğilimi artmaktadır.

Okul dışı zamanlarda çalışsın çalışmasın tüm öğrenciler birlikte değerlendirmeye katıldığında bile, çalışan çocuklardan bir çok bakımdan farklılıklar göstermektedirler.

Bu farklılıkların başında, “babasının eve düzenli maddi katkıda bulunması” hali gelmektedir. Yaşayan ve eve düzenli para getiren babası olan çocukların payı, çalışanlarda %67,9 ve okuyanlarda %89,7 'dir.

Tam zamanlı çalışan çocuklardan iş değiştirenler, çalışma yaşamına atılmalarındaki temel neden yönünden irdelendiklerinde, görülmektedirki, ailesine katkı amacıyla çalışanlar daha sık iş değiştirmektedirler (Tablo 3).

Tablo : 3
Çalışma Yaşamına Atılmada Temel Nedenin, İş Değiştirme Üzerindeki Etkisi

İş Değiştirme	Ailesine Katkı	Meslek Öğrenmek	Okumaktan Hoşlanmak	Diğer	Toplam Sayı
İş değiştirmeyen	73,6	93,3	88,3	45,7	288
İş değiştirenler	26,4	6,7	11,7	54,3	99
Toplam Sayı	129	89	77	92	387

Bütün bu veriler, çocukların çalışma yaşamına atılmasında, okuma konusunda isteksizleşmesinde ve erken yaşta gelecek kaygısına düşmesinde (meslek edinmek) ekonomik etmenlerin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi amacıyla yola çıkanların birincil hedefini ortaya koyan veriler bunlardır. Birincil hedef *yoksullukla savaştır*. Bu program (YOS), çocukların küçük yaşta çalışma yaşamını anlamsız kılacak önlemleri içermelidir. Bu amaca ulaşmak için, öncelikle, çocukların neden erken yaşta çalışma yaşamına girdiklerinin tüm boyutlarıyla irdelenmesi ve sosyal politikalarla bunlara çözüm getirilmesi hedeflenmelidir. Soruna köklü bir çözüm üretebilmek için, çocukların (ve ailelerinin) önündeki *yoksulluk ve gelecek kaygısı* engeli aşılması, herkesin toplum güvencesi altına alınması gerekmektedir.

2. Türkiye’de işyeri işçi sağlığı iş güvenliği düzeyi ortalamaları, en temel verilerde bile yetersiz düzeydedir

Çocuklarını küçük yaşta çalışma yaşamına koyan toplumun, öncelikle, onların bundan zarar gördüklerini bilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki, ülkemizde bu alanda yapılan kapsamlı araştırmaların sayısı oldukça azdır.

Erken yaşta çocukların çalışma yaşamına atılmaları öncelikle bir sosyal risk oluşturmaktadır. Çocukların çocukluklarını yaşayamadan, büyümek ya da büyük gibi olmak zorunda kalmaları, onların sağlığı ve gelişimi üzerinde en büyük zedelenmeyi yapmaktadır.

Diğer önemli zedelenme onların boy ve vücut ağırlığı ortalamalarında kendisini göstermektedir. Öğrenciler ile çalışan çocukların yaşa göre boy ve vücut ağırlığı ortalamaları karşılaştırıldığında, istatistiksel yönden önemli farklar saptanmıştır. Her ne kadar, patolojik olarak adlandırdığımız, hastalık sınırında bir kaç çalışan çocuk bulunmuşsa da, öğrencilerden belirgin olarak boy-vücut

ağırlığı yönünden düşük düzeydedirler. Bu onların çalışma koşullarıyla, beslenmeleriyle ve spor vb boş zaman etkinliklerinde bulunamamalarıyla yakından ilgilidir.

Çalışan çocukların günlük diyetinde aldıkları protein miktarları da araştırılmıştır. Çalışan çocukların % 91,0'ı ve okuyan çocukların % 95,6'sı yeterli düzeyde protein alabilmektedirler.

Çalışan ve okuyan çocuklar arasındaki belirgin farklardan biri de sağlık hizmetlerine erişimdir. Yapılan incelemede kullanılan ölçüt, *olumsuz sağlık durumu gösteren bulguların vücut organlarına dağılımıdır*. Çalışan çocuklarda birinci sırayı % 40,6 ile diş sorunları alırken, okuyan çocuklarda % 19,8 ile diş sorunları üçüncü sırayı almaktadır. Diş, düzenli kontroller, eğitim ve de erken tanı ile sorunları en alt düzeye indirilebilecek vücut organlarından. Kişinin bu konudaki eğitimi de sorunları en alt düzeyde tutabilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan, birinci sırada soruna dönüşen bu olgu, çalışan çocukların sağlık hizmetinden yoksunluklarının da önemli bir göstergesidir.

Çocukların çalışma ortamları da üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Çünkü, çocukların sağlığını bozacak, hastalanmalarına ya da kazalanmalarına yol açacak sayısız etmen bulunmaktadır. Fizyolojik olarak daha duyarlı ve kırılabilir oldukları bir çağda, olumsuz çalışma koşullarında çalıştırılmaları, hem onların sağlığı-geleceği bakımından; hem de ileride doğacak yavrularının sağlığı-geleceği bakımından çok önemlidir. Yasalarımız, yetişkin işçiler için de bir tehdit oluşturan bu durumların düzeltilmesini öngörmektedir. Yaptığımız iki çalışmada çocukların buldukları ortamların işçi sağlığı iş güvenliği düzeyleri yetersiz bulunmuştur.

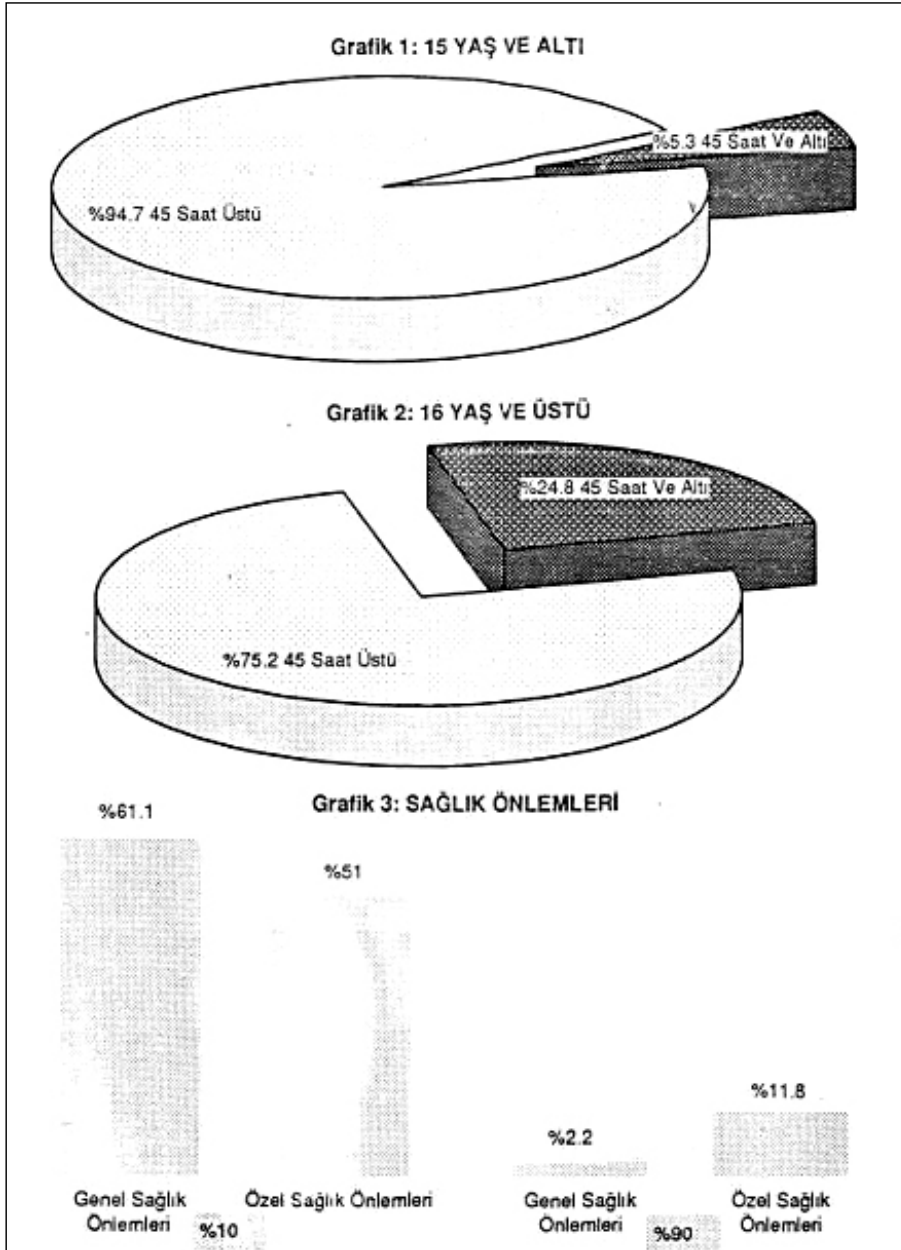
İlk çalışmada⁰ 2 ayrı ölçek kullanılmıştır. Bunlardan biri, "*genel sağlık önlemleri*"dir. **Grafik 1**'den görüldüğü gibi çalışmaya giren işyerlerinin % 61,1 i en temel genel sağlık önlemlerinin onda birini ya da daha azını almışlardır. Bu önlemlerden, onda dokuzunu ya da daha çoğunu alanların oranı ise % 2,2 'dir.

Bu çalışmada kullanılan bir diğer ölçek, "*işe özel sağlık önlemleri*"dir. Yapılan her işin kendine özgü risklerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu ölçek, işverenin genel sağlık bilgi-önlemlerinin ötesinde, işe-işyerindeki daha bilinçli olana eğilmesini; uzman destekli girişimi zorunlu kılmaktadır. Çalışmaya giren işyerlerinin % 51' i en temel işe özel sağlık önlemlerinin onda birini ya da daha azını almışlardır. Bu önlemlerden, onda dokuzunu ya da daha çoğunu alanların oranı ise % 11,8'dir.

Veriler, çoğunlukla işyerlerinin sağlık önlemleri alma konusunda yetersiz olduklarını, ancak işin de gereği olan, işe özel sağlık önlemlerinde ise, aynı düzeyde bile uygulamaya koyamadıkları anlaşılmaktadır.

Çocukların çalıştırıldıkları ortamı tanımlayan ikinci çalışmada, Avrupa Konseyi işçi Sağlığı İş Güvenliği Komisyonu tarafından geliştirilmiş olan listeden yararlanılarak 10 bölümlü bir ölçüt geliştirilmiştir. Bu ölçüt (*İşyeri İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Göstergesi*), kötüden iyiye doğru sıralanan 5 puandan oluşmuştur. 5 puan üzerinden yapılan değerlendirmede Tablo 1'de görüldüğü gibi, 15 yaş ve altındaki çocuk çalıştıran işyerleri 2,3 puan; çocuk çalıştırmayan küçük işyerleri 2,5 puan almıştır. Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşlarından dördünde aynı kılavuzun kullanılmasıyla elde edilen puanlardan en düşüğü ise 4,2'dir.

Bu değerlendirmelerde, "yetişkinler için konulmuş" kuralları bir ölçek olarak kullanmamız yadırganabilir. Ama sunulan verilerin incelenmesinden de görüleceği gibi, Türkiye'de, küçük işyerlerinde çalışma ortamı düzenlenirken, çocukların fizyolojik özelliklerini gözetecek bir yana, yasalarca, yetişkin işçiler için, tanımlanan sağlık ve güvenlik düzeyini bile yakalayamamıştır. Yine yetişkinler

GRAFİK : 1

Çeşitli İş Dallarında Çoğunlukla Uygulanmayan ve Uygulanmayan Sağlık – Güvenlik Önlemleri

11,8'nin yetişkinler için sınır sayılan 45 saat ve daha kısa süre çalıştığı görülmektedir.

İşçilere tanınan sosyal hakların (ve gelir düzeyinin) önemli bir göstergesi olan çalışma süreleri, işçilere (ve çalışan çocuklara) yaklaşımı da ele vermektedir.

için konulmuş kuralları yakalayamayan önemli bir gösterge *günlük ve haftalık* çalışma süreleridir. Bu konuda da tarafımızdan yapılan iki araştırmanın verilerini kullanacağız.⁽¹⁾

Yapılan ilk araştırmaya (1985) katılan 15 yaş ve altındaki çocukların %5,3' ünün yasal süre içinde çalıştırıldığı; bu oranın 16 yaş ve üstündeki çalışanlardan % 24,8'e çıktığı saptanmıştır. On yıl sonra yapılan 15 yaş ve altındaki çocuklar üzerinde yapılan bir başka araştırmada (1995) Ankara'da yasal günlük çalışma süresi olan 7,5 saat veya daha az süre çalıştırılan çocuk oranı % 3,9 olarak bulunmuştur. İstanbul'da ise bu süreler içerisinde çalıştırılan çocukla karşılaşılma; araştırmaya katılan çocukların tümü yasal çalışma süresinden fazla çalıştırılmaktadır.

Çocukların haftalık çalışma süreleri araştırıldığında İstanbul'da % 7,3'nün, Ankara'da %

1985 yılında yapılan araştırmada haftalık çalışma süreleri, 15 yaş ve altı çocuklarla, bunun üzerindeki gençler yönünden de karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışan çocukların yaşları küçüldükçe çalışma sürelerinin uzadığı ortaya çıkarılmıştır.

Görüldüğü gibi, çocuklar, çok elverişsiz ve sağlığı bozucu ortamlarda çalıştırılmaktadırlar. Toplumun devlete verdiği vergilerden, okuyan yaşlıları gibi pay almayan, tersine kendisi vergi üreten, çalışan çocuklar, daha iyi bir yaşama (ve çalışma ortamlarına) layıktır. Ve bu ivedilikle bu gerçekleştirilmelidir.

SON SÖZ

Çocukların küçük yaşta çalışma yaşamına atılması bir insanlık suçudur. Ama onları insanca olmayan koşullarda (yoksulluk içinde) yaşamak durumunda bırakmak, gereksinme basamaklarının dibinde tutmak, gelecek kaygısına itmek, toplum güvencesinden yoksun kılmak da bir insanlık suçudur. Şkincisi, birincisinden daha temel ve bağışlanmaz bir suçtur.

Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi doğru bir istemdir. Bu sonul (nihai) hedefe ulaşabilmek için, çalışmalarımızı, *uzun ve kısa erimli* olmak üzere, iki düzlemde planlamamız gerekmektedir.

Kısa erimli hedeflerimiz, çocukların çalışma yaşamında karşılaştıkları zararları hafifletmek, olabildiğince ortadan kaldırmaktır. Onların yaşamlarını kolaylaştırmak, ufuklarını genişletmektir. Doğuştan sahip olmaları gereken sağlık hakkından yararlanabilmeleri için kanallar oluşturmaktır. Onları yaşlılarıyla dayanışma içine sokarak, yitirdikleri çocukluklarını bir bölümüyle de olsa yaşamlarına olanak vermektir.

Uzun erimli hedeflerimiz ise, yoksulluğun hafifletilmesi ve ortadan kaldırılmasıdır. Bu toplum düzeyinde ve toplum tarafından ele alınması gereken bir politikalar bütünüdür. İş bulma garantili meslek eğitiminden, herkese sağlığa; işsizlikle savaştan gelir düzeyinin yükseltilmesine; hak arama özgürlüğünden sosyal güvenceye, çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için yürütülecek tüm toplumsal etkinlikler (başta sosyal devlet işlevleri olmak üzere) Yoksullukla Savaş Programının kapsamındadır.

Artık toplumun işi ele alma zamanı gelmiştir.

KAYNAKLAR

- (1) Prof. Dr. Cahit Talas: Toplumsal Politika – İmge Yayınları 1990.
- (2) Doç.Dr.A.Gürhan Fişek: Çocuk İşçilerin Mediko Sosyal Sorunları Araştırması 1986 (Yayınlanmamış).
- (3) Doç.Dr.A.Gürhan Fişek: Ülkenin Geleceğine İpotek, Petrol İş'92 Yıllığı, s.490.
- (4) Mustafa Taşyürek , A.Gürhan Fişek: Çocuk Çalıştıran Küçük İşyerlerinde Çalışma Koşulları Üzerine Bir Araştırma, Çalışma Ortamı Dergisi, Fişek Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü Yayını, Eylül-Ekim 1995 Sayı 8 s.30.
- (5) Doç.Dr.A.Gürhan Fişek: Çocuk İşçilerin Mediko Sosyal Sorunları Araştırması, (Aktaran: Çalışma Ortamı Dergisi, Fişek Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü Yayını, Mayıs-Haziran 1993 Sayı:8 s.30; Doç.Dr.A.Gürhan Fişek: Çocuk İşçilerin Mediko Sosyal Sorunları Araştırması (1994-95) (Yayınlanmamış).

Mevzuata Uyan İşverenler Aranıyor!

Taner AKPINAR (*)

Abbas Kiarostami'nin hem yazıp hem de yönettiği ve 1987'de gösterime giren "Arkadaşımın Evi Nerede?" isimli pedagojik filmde çocukların gündelik toplumsal yaşayışta nasıl görmezden gelindiği işleniyor. Türkiye'de bugün MESEM'lerde yürütülmekte olan çıraklık "eğitimi" de böylesi bir filme benzetilebilir ama ikisi arasında teknik bir fark var, o da ikincisini yazıp yönetenler filmi canlı çekiyor ve biz de canlı izliyoruz. Bu canlı filmin konusu ise emekçi sınıfların çocuklarının çocukluğunun nasıl yok edildiği ve böylece sınıfsal eşitsizliğin nasıl yeniden üretildiği.

Medya, sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler, şu sıralarda, Mesleki Eğitim Merkezleri'ne (MESEM) yoğun bir ilgi gösteriyor. Bu yoğun ilgi, MESEM'lerin sanki son birkaç yıldan beri var olan bir uygulama olduğu yönünde yanlış bir izlenime de yol açıyor. Kurum olarak MESEM'ler yeni olsa da, bu kurumlar bünyesinde yürütülen sözde mesleki eğitim faaliyeti 1977'den beri vardır. Bu yıldan beri süregelen çıraklık sistemi, MESEM'ler yoluyla niteliği korunup nicel olarak yaygınlaştırılmıştır. Bu uygulama mesleki eğitim kisvesine büründürülmüş bir çocuk işçi çalıştırma yoludur. Çocuklar bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimleri bakımından kabul edilmesi imkansız olan koşullarda çalıştırılmaktadır. Dahası, uygulamada çıraklık sistemini düzenleyen mevzuata da hiçbir şekilde uyulmamaktadır. İlgili mevzuata uyulması bunun bir çocuk işçi

çalıştırma yolu olduğu gerçeğini değiştirmese de, çırak çocukların üzerindeki baskı ve sömürüyü biraz olsun hafifletecektir. Örneğin, çıraklar sağlık kontrolünden geçerek işe başlayacak, her yıl bir ay ücretli yıllık izin kullanabilecek, haftalık en çok resmi olarak 40 ve fiili olarak 32 saat çalıştırılacak, zaten primi ödenen iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile hastalık sigortasından yararlanabilecek vs vs.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı olarak, en başından beri, çıraklık sisteminin mesleki eğitim kavramının hakiki manasına uygun olarak bütünüyle yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunuyoruz. Bu yapılcıncaya kadar, hiç değilse, halihazırda

(*) Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

var olan uygulamanın yürürlükteki mevzuata uygun olarak yürütülmesi için çaba sarf ediyoruz. Vakıf gönüllüleri ile birlikte çıraklık sistemine ilişkin var olan alanyazının çok büyük bir bölümünü inceleyerek bir rapor hazırladık. Bu raporda çırakların karşı karşıya kaldığı temel sorunlar ortaya konuluyor. Bunun ardından, kimi illerde Milli Eğitim Müdürlükleri'ne ve bünyesinde çırak yurdu bulunan belediyelere başvuru yaparak, var olan çıraklık sisteminin mevzuata uygun olarak yürütülmesi için işbirliği yapmayı teklif ettik. Bu bağlamda, çırakların çalışma koşullarına ilişkin yasalardaki kısıtlamalara ilişkin bilgilendirme toplantıları yapmayı, işyerlerindeki sağlık ve güvenlik koşullarına ilişkin eğitimler vermeyi ve çırakların yaşadığı sorunlara ilişkin hukuki süreçlerde destek olmayı taahhüt ettik. Bütün bunları Vakıf gönüllülerimiz tarafından ücretsiz olarak yapacağımızı da özellikle belirtmemize rağmen hiçbir olumlu yanıt alamadık, tam tersine tepkiyle karşılandık. Çırakların yaralanma ve ölüm haberleri birbiri ardına medyada yer almaya

www.evrensel.net/haber/511966/atolyede-devrilen-kerestelerin-altinda-kalan-15-yasindaki-iyat-yaralandi;

başlayınca,⁽²⁾ MESEM'lere yoğun ilgi gösteren yukarıda sözü edilen çevrelerden soruna karşı birlikte hareket etme önerileri gelse de, bu konuda sorunu kınayan basın açıklamaları yayınlamanın ilerisine geçilemedi.

Buna karşın, bu hikaye burada bitmiyor elbette, tam tersine burada başlıyor. Vakıf gönüllüleri olarak bütün engellemelere karşı ulaşabildiğimiz tüm çıraklara ulaşmaya çalışıyoruz ve gerekirse evde, sokakta, kahvehane- de biraraya gelip konuşuyoruz.

Fotoğraf, www.evrensel.net/haber/509830/mesem-bir-cocugun-daha-canini-aldi adresinden alınmıştır.

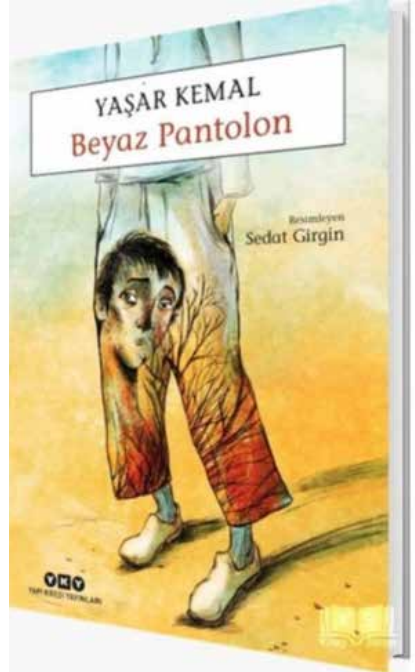

Fotoğraf, www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/is-kazasinda-vucudunun-yuzde-80i-yanan-beyzanur-eski-ben-degilim-2163076?utm_campaign=Cumhuriyet adresinden alınmıştır.

Yoksul ailelerin çocukları mesleki eğitim adı altında işçileştirilmektedir ve bu uygulama kağıt üzerinde yazılana göre bile yürütülmektedir. Çıraklarla biraraya gelişlerimizde çıraklığın kağıt üzerinde nasıl düzenlenmiş olduğunu ve kağıtta yazanın uygulamada nasıl elde edilebileceğini konuşuyoruz. Öncelikle belirtmek gerekir ki, çırakların kendi çalışma koşullarına ilişkin olarak yasalarda düzenlenmiş olan kurallardan neredeyse hiç haberdar olmadıkları hatta bu konuda birtakım yasal düzenlemelerin olduğundan bile bihaber olduklarına tanıklık ediyoruz. Bu toplantılarda çıraklar, günlük en az 10 saat çalıştıklarını, yıllık ücretli izin kullanmadıklarını, ne işe ilk başladıklarında ne de sonrasında herhangi bir sağlık kontrolünden geçirildiklerini, hastalık sigortası ile iş kazası ve mesleki hastalığı sigortasının kapsamında olduklarını bilmediklerini, iş kazası geçirdiklerinde ya da başka bir hastalığa

yakalandıklarında genellikle hastaneye gitmediklerini, zaten gitseler bile yanlarında ebeveynleri olmadığı için muayene edilmediklerini, vb. birçok sorunu dile getiriyor. Ancak, çıraklar, bu konuları sorun edip çözüm aradığı için değil, biz merak edip sorduğumuz için dile getiriyorlar, yoksa onlar için bunlar birer sorun değil olağan hale gelmiş durumlar.

Her ne kadar 18 yaşından küçük çocuklara söylediğimiz için tam bir oksimoron olduğunun farkında olsak da, çıraklara haftalık fiili olarak 32 saatten fazla çalıştırıldıklarında buna itiraz etmelerini, kesinlikle gece saatlerinde çalışmamalarını, her yıl 1 ay ücretli izin talep etmelerini, iş kazası geçirdiklerinde mutlaka bunu kayda geçirmelerini, hasta olduklarında rapor alıp geçici işgöremezlik ödeneği almalarını, vb.'ni öğütlüyoruz. Ancak, çıraklar çok orali olmuyor, çünkü işverenlerin bu konularda hiçbir şekilde kendilerini dikkate almayacaklarını ve eğer çalışma koşullarına itiraz ederlerse işlerini kaybedeceklerini düşünüyorlar, daha doğrusu bunun tecrübe ile sabit olduğunu gayet iyi biliyorlar. Çırak çocuklar meslek öğrenmekten çok çalışıp para kazanmak ve ailenin geçimine katkıda bulunmak için çırak olma yolunu seçmek zorunda kalıyorlar.

Biz, çıraklara, çalışma koşullarının kağıtta yazılı olana uygun olup olmadığını anlamaya dönük sorular sorarken, çıraklar ise, bize, "işverenler bizi döverse bunun cezası var mı", "biz onları döversek ne olur", "işverenleri şikayet edebileceğimiz bir yer var mı" ve "eğer işverenleri şikayet edersek bizim şikayet ettiğimiz belli olur mu" sorularını soruyorlar. Aslında bu sorular başka bir söze yer bırakmı-

Fotoğraf, www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/istanbulda-dehset-sac-bukme-makinesine-kafasi-sikisan-cocuk-oldu-2163789?utm_campaign=Cumhuriyet adresinden alınmıştır.

yor. Refik Durbaş'ın Çıracık Aranıyor şiirinde, "Elim sanata düşer usta/ Dilim küfre, yüreğim acıya/Ölüm hep bana, bana mı düşer usta?" diye soran çıracıklar anlaşılan o ki artık başka sorular sorar olmuşlar.

Çıracıklar, sınıfsal konumları gereği çıracıklığı bırakıp gidemeyeceklerinin farkındalar, bunun hayalini bile kurmuyorlar. Onlarla yaptığımız toplantıların sonunda, yardım etme çabamızdan ötürü bize teşekkür edip, kendileri açısından gerçekçi bir çözümün onları ezmeyecek işverenlerin yanında iş bulmaktan geçtiğini söylüyorlar. Eğer kayda değer bir yardımda bulunacaksak böylesi işverenlerin bir listesini yapıp kendilerine iletmemizi istiyorlar. Hasan Beyler ve Cumalilere karşı çıracık Mustafaların iyi kalpli ustaları yalnızca edebi eserlerde kalmadıysa eğer⁽³⁾, mevzuata uyan işverenler aranıyor!

DİPNOTLAR

(1) Fişek Enstitüsü (2022). Çıracıklık Sistemi Raporu. Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı. <https://fisek.org.tr/ciraclik-sistemi-raporu-yayinlandi>

(2) <https://www.evrensel.net/haber/511966/atolyede-devrilen-kerestelerin-altinda-kalan-15-yasindaki-iyat-yaralandi>;

<https://www.evrensel.net/haber/509830/mesembir-cocugun-daha-canini-aldi>;

<https://www.evrensel.net/haber/508072/mesemkabusu-suruyor-sac-bukum-makinesine-kafasi-sikisan-cocuk-yasam-savasi-veriyor?a=a6694>;

https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/is-kazasinda-vucudunun-yuzde-80i-yanan-beyzanur-eski-bendegilim-2163076?utm_campaign=Cumhuriyet&utm_medium=Surmanset&utm_source=Anasayfa;

https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/istanbulda-dehset-sac-bukme-makinesine-kafasi-sikisan-cocuk-oldu-2163789?utm_campaign=Cumhuriyet&utm_medium=Surmanset&utm_source=Anasayfa

(3) Yaşar Kemal'in Beyaz Pantolon eserindeki karakterlere gönderme yapıyor.

Zararlı ve Tehlikeli Maddelerin Güvenli Depolanması

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

“Ders alınmazsa, her hata sonraki hatanın virüsü olur⁽¹⁾.”

Sadi Sirazi

Bu yazının başlığı “Testi Kırılmadan – İş Sağlığında ve Güvenliğinde Önleyici Yaklaşım” da olabilirdi. Ya da “Ah Keşke Dememek İçin” de. Ancak ilk akla geleni, Çiğdem Vatanserver’in editörlüğünde Dr.Ali Rıza Tirkay’ın “Açık Radyo 94.4” deki konuşmalarının bir araya getirildiği kitabın başlığında görüyoruz⁽²⁾.

Ya da “bi şey olmaz abi..” mi? Denmeliydi. 29 Ocak 2000 günü Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde, Dr.Erdal Atabek “20. Yüzyılda “Bizim” Buluşlarımız” başlıklı makalesinde belirttiği gibi.

-Bi şey olmaz abi....

-Fark etmez....

-Sen ağlama ben senin yerine ağlarım.... vb.

“Anagold Çöpler Altın Madeni işletmesinde (İliç/Erzincan), 13 Şubat 2024 günü saat 14:28 sularında yığın liç alanında meydana gelen kayma sonucu 9 çalışan liç yığını’nın altında kaldı.

Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Heyelan Uygulama ve Araştırma Merkezi’nden (UYGAR) Prof. Dr. Arzu Fırat Ersoy ve beraberindeki akademisyenler yaptıkları incelemede depolama sahasında liç yığınının **257 metreye ulaştığını** oysa literatürde (Dünya’da) anılan yığının **en fazla 150 metreye çıkartılabildiğini**, ayrıca liç yığını’ndaki su içeriğinin normal standartlardan

yüksek olduğunu belirtti^(3,4).

Zehirli topraktan oluşan liç yığını dünyada en fazla 150 metreyken İliç’te 257 metreye kadar yığılırken acaba o sahada karar vericiler (yöneticiler/mühendisler); “bi şey olmaz abi..” mi ya da “fark etmez..”mi dediler. Şimdilik bilemiyoruz. Yaklaşık 10 milyon metreküp toprak (yığın liç), saniyede 10 metre hızla 800 metrelik bir alana yayıldı^(4,5,7). Demek ki **depolama güvenli yapılmamış!**

Not 1 - Heap leaching : Yığın liç, belirli mineralleri emen ve onları diğer toprak malzemelerinden ayırdıktan sonra yeniden ayıran bir dizi kimyasal reaksiyon kullanılarak değerli metalleri, bakırı, uranyumu ve diğer bileşikleri cevherden çıkarmak için kullanılan endüstriyel bir madencilik işlemidir⁽⁶⁾

“Bilim bize hiçbir şeyi ihmal etmemeyi ve küçük ayrıntıları küçümsememeyi salık verir... Çünkü küçük şeylerin içinde çoğu kez büyük şeyler saklıdır, tıpkı büyük şeylerin içinde küçük şeylerin var olması gibi.”^(8,9)

• Michael FARADAY •

Kimyasal Maddelerin Muhafazası (Bulundurulması, Depolanması)

Bir evin mutfağı ya da banyosu dahil olmak üzere “zararlı ve tehlikeli” olabilecek bir kimyasalın bulunmadığı bir işyeri hemen hemen (hiç) yoktur. Sağlık hizmetinin verildiği herhangi bir yerde, akrilik elyafın üretildiği Türkiye’nin en büyük tesislerinde ya da altın üretiminin yapıldığı bir maden sahasında; ilaç ampülü, dezenfektan,

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı
Denetim Kurulu Üyesi

yüzbinlerce ton zararlı ve tehlikeli sıvı hammadde, ya da milyonlarca ton siyanürlü-sulu toprak (liç) vb. muhafaza edilmektedir. Bunlar güvenli yer ve kaplarda, güvenlik kurallarına uygun olarak muhafaza edilmediklerinde, bazen önemsenmeyen küçük miktarlarda dökülme, saçılma ve kazalara neden olduğu gibi, bazen de dünyanın en büyük proses, **iş ve çevre kazalarına** neden olmaktadır.

Olası proses, çevre ve iş kazalarını önlemek için iş sağlığı, güvenliği ve çevre mevzuatında ve literatürde alınması gereken önlemler, uyulması gereken kurallar belirtilmiştir. Burada devlete düşen görev, elbette sadece mevzuatı (kanun, tüzük, yönetmelik, standard vb.) belirleyip bunları Resmi Gazete’de yayınlamak, ayrıca ciddi bir kaza olduktan sonra (*Anagoldun İliç’teki maden kazası sonrasında olduğu gibi*) 3 iş (güvenliği) başmüfettişi ile 1 iş (güvenliği) müfettişi görevlendirip ⁽¹⁰⁾, gerekli incelemeleri yaptırmak değil, kaza meydana gelmeden, ilgili mevzuata uyulup uyulmadığını da etkin (hissedilir) bir şekilde de-

netlemektir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na göre (Madde:8): İşyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı, ... iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili **eksiklik ve aksaklıkları**, tedbir ve tavsiyeleri belirler ve **işverene yazılı olarak bildirir**. ... Bildirilen eksiklik ve aksaklıkların **acil durdurmayı gerektirmesi** veya yangın, patlama, **göçme, kimyasal sızıntı** ve benzeri **acil ve hayati tehlike arz etmesi(ne)**,.... rağmen işveren tarafından “**gerekli tedbirlerin**” alınmaması hâlinde, bu durum işyeri hekimi veya iş güvenliği uzmanınca, (*Çalışma ve Sosyal Güvenlik*) Bakanlığın(ın) yetkili birimine, ...bildirilir.

Basında çıkan haberlere göre 13 şubat 2024 günü İliç’te Anagold Madencilik’in iş sağlığı ve iş güvenliği müdürü, şirkete e-mail atınca 09.30 sularında iş (**kismen**) durduruluyor ve 100’ün üzerinde işçi sahadan çekiliyor. Bu durumda “**gerekli tedbirler**” alınmış denebilir mi?

Ancak taşeron firmalardan biri olan Çiftay A.Ş.’nin A sınıfı iş güvenliği uzmanı Muhammed

Resim 1 – Bir sağlık kuruluşunda kullanılan dezenfektan vb. depolandığı çelik raf. Depolanan ürünün kabından akan kimyasal çelik rafta korozyona neden olmuş.

Resim 2 – Depolarda, kimya vb. laboratuvarlarda bulunan her bir kimyasal kabının altına, o kimyasallara dayanıklı güvenlik kabı konmuş/konmalı.

Budak'ın, sosyal medyada ve basına verdiği röportajda, sahadaki çatlakları bazı mühendislerin e-mail ile tüm birimlere bildirdiği (Saat 08:15'de), toplantılar yapıldığı, hatta saat 12:15'de patlatmaların yapıldığı, bazı işlerin tamamen durdurulmadığını, “insanlar ihmal yüzünden öldü” dediği için de işten çıkartıldığı^(5,11,12,13) basına

yansımıştır.

Zararlı ve Tehlikeli Kimyasallar Güvenli Bir Şekilde Nasıl Muhafaza Edilebilir?

Bu sorunun yanıtını “uzun lafın (sözün) kısası” şeklinde vermek için aşağıdaki resimlerden yararlanılabilir.

Resim 3- Kapı kolu vb. aksesuarların üretildiği bir fabrikada depolanan sülfürik asit bidonundan sızan/dökülen (sülfürik asit) tahta paleti yakmış (yangın başlangıcına neden olabilir!).

Resim 4- Yanıcı ya da korozif (aşındırıcı) vb. özelliğe sahip tehlikeli maddelerin bidonlarının güvenli depolanması için altlarına konan (içindeki kimyasala dayanıklı) güvenlik kaplarına örnek.

Resim 5- Bir işyerinde kullanılan jeneratörün yedek yakıt (motorin) deposu. Dolum esnasında ya da seviye göstergesi gibi bölümlerden sızarak zemine dökülen yakıt.

Resim 6- Yedek yakıt deposundan olası sızıntılara karşı yapılan ve deponun altına konulan güvenlik kabı (havuzu).

İlgili Mevzuat Ne Diyor?

Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik

Yakıt depoları

MADDE 56- (1) Yakıt depoları, .. Depoda yeterli havalandırmanın sağlanması ve tank kapasitesinin en az üçte birini alacak şekilde havuzlama yapılması şarttır..... (Ayrıca Bkz. Madde 66.1.)

Resim 2, 4 ve 6 da belirtilen öneriler aslında iş sağlığı ve güvenliği mevzuatınca da –zorunlu olarak– alınması gereken önlemlerdir. Ayrıca kimyasal depolama (muhafaza) alanlarının düzenli olarak denetlenmesi, ciddi sızıntıların ve diğer olayların önlenmesine yardımcı olacaktır.

Zeytinyağı Depolama Tankları Patladı, Zeytinyağı Araziye Aktı

Hatay'ın Altınözü ilçesi'nde fabrika sahibi Rafi Güngör; gece sıralarında yeni aldıkları 25'er ton kapasiteli 2 depoya 50 ton kadar zeytinyağı yüklediklerini, sabah saatlerinde bir tankın patladığını (Bkz:Resim 7, 8) ve bütün yağın araziye dağıldığını, 2'nci tankın da öğle saatlerinde patladığını, ama ellerinden bir şey gelmediğini, yaklaşık 13 -14 milyon TL kadar kayıplarının olduğunu (yana-yakıla) **10.01.2024** günü gazetecilere söylüyor^(15,16,17,18).

Resim 7- Zeytinyağı depolama tankları

Resim 8- Kaynak yerinden patlayan zeytinyağı depolama tankı^(19,20).

Resim 9- Tankların içinde taşıdığı maddeye ve hacmine uygun güvenlik kabı/havuzu olmadığından çevreye yayılan zeytinyağı^(16,17).

İşyerinde yanlış depolama, delinen bidon, hasarlı tank, proses kazası ya da deprem gibi doğal afetler sonucu yırtılan tank, kopan boru ya da vanadan yayılan ürün “zeytinyağı” gibi önemli ölçüde –sadece- maddi zararlar sonuçlanmayabiliyor. O (zararlı ve tehlikeli) kimyasalın ya da liçin depolandığı işyerinde (fabrika, maden sahası vb.) çalışanlarda ya da çevresinde can ve mal kaybına neden olmakta, halkın paniğe kapılmasına, yaşadığı evi, mahalleyi, şehri terk etmesine, uzun yıllar acaba o kimyasalın etkisini nedeniyle bir hastalığa yakalanacak mıyım endişesi ile yaşamasına, hatta uzun yıllar süren davalara da konu oluşturmaktadır.

Yüzbinlerce Tonluk “Zararlı ve Tehlikeli” Kimyasallar Nasıl Depolanmalı?

Mevzuat (Tüzük) Ne Diyor(du)?

24.12.1973 tarih ve 14752 No’lu Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ve **17.07.2014** tarih ve 29063 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan bakanlar kurulu kararı ile *yürürlükten kaldırılan* “**Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük**”:

Madde 66 - **Parlayıcı sıvıların konulduğu bina, tank ve benzeri tesislerin dışında ayrıca, dağılacak, yayılacak sıvıların toplanması için, tesis hacminin en az 1/2 oranında, sızdırmaz duvarla, geniş toprak set veya sütre ile çevrilmesi gereklidir.**

Duvar veya **sütrenin** taban kenarları bina veya tanktan en az 1 metrelik uzaklıktan başlar.

Duvar yerine toprak set kullanılması halinde setlerin üstleri en az 1 metre genişliğinde olacak ve kenarlarının meyli normal şev meylinde fazla olmayacaktır.

Toprakla dolu setler galvanizli sac veya yanmaz diğer uygun bir malzeme ile iksa edilmiş olacak, kalınlığı aşağıdan yukarı azalacak şekilde toprakla doldurulacak ve **sütrenin** üst noktada genişliği en az 1 metre olacaktır. Duvarların taştan yapıldığı hallerde en az 75 santimetre kalınlıkta ve çimento harçlı olarak inşa edilmiş olacak, betonarme duvar inşaatı halinde ise, kalınlık tabanda 25 santimetre ve üst noktada 10 santimetreden az olmayacaktır.

Madde 76 - Parlayıcı sıvıların konulduğu yerüstü depolarda aşağıdaki tedbirler alınmış olacaktır:

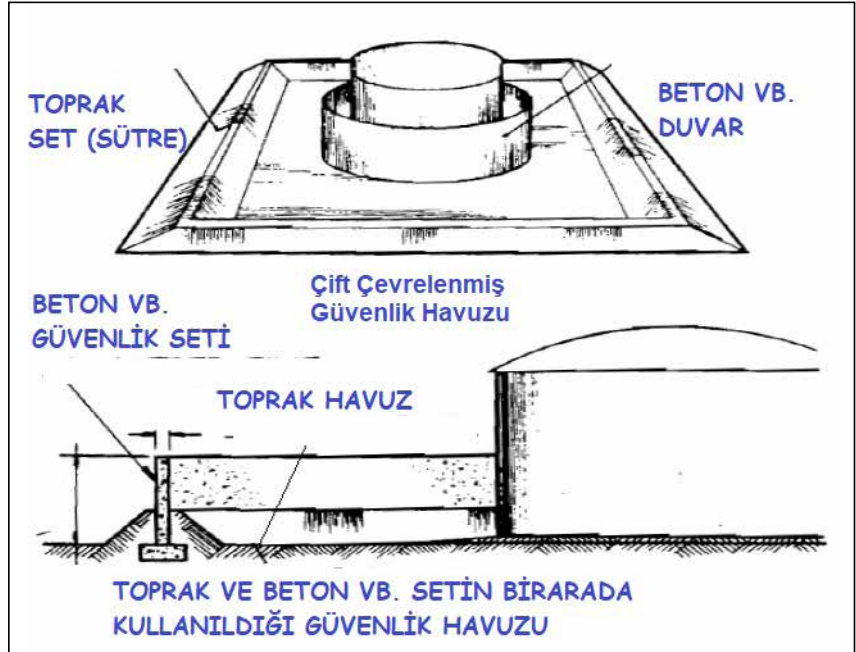
a) Yerüstü depoları, sağlam tabanlar üzerine oturtulmuş ve etrafı uygun güvenlik duvarları ile çevrilmiş olacaktır, vb.

17 Ağustos 1999 depreminin yaşandığı tarihlerde yürürlükte ve uygulanması zorunlu olan tüzüğün ilgili maddesi yukarıda belirtildiği gibiydi. Şekil 1’e bakıldığında bu madde ile ne denildiği çok daha kolay anlaşılabilir.

Sekil 1- Zararlı ve tehlikeli kimyasal madde tanklarının güvenli depolanması için güvenlik havuzları

“**Senin cahilliğin rahat etsin diye kendimi sansürlemeyeceğim**”⁽²¹⁾.”

Jon Stewart

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi

17 Ağustos 1999 sabahı, yerel saatle 03.02'de Kocaeli/Gölcük merkezli bir deprem meydana geldi. Aletsel büyüklüğü $M_w=7,4$ (Kandilli Rasathanesi) veya $M_w=7,6$ (USGS) ölçülen deprem, **büyük çapta can ve mal kaybına** neden olmuştu.

17 Ağustos depremi tüm Marmara Bölgesi'nde, Ankara'dan İzmir'e kadar geniş bir alanda hissedildi. Resmî raporlara göre 17.480 ölüm, 23.781 yaralanma oldu. 505 kişi sakat kaldı. 285.211 ev, 42.902 iş yeri hasar gördü. 2010 yılında yayımlanan Meclis araştırması raporuna göre 18.373 kişi öldü. 48 bin 901 kişi ise yaralandı⁽²²⁾.

Resim 10- Zararlı ve çok tehlikeli kimyasalın hammadde olarak depolandığı, *imal edildikleri tarihte hesapları American Petroleum Institute'ün (API) 650 standardının geçerli olan edisyonuna uygun olarak yapılan*, tanklar ve bağlantı boruları. Güvenlik havuzunun içinde 17/08/1999 günü dökülen kimyasal.

17 Ağustos 1999 günü 5.5 büyüklüğündeki ikinci deprem sonucu 7 adet "zararlı ve tehlikeli kimyasal madde" depolama tankından ikisinin taban ve tavan saçlarındaki yarılmalar nedeniyle içlerindeki hammadde tankların çevresindeki koruma *havzalarına (güvenlik havuzlarına)* sızmaya/akmaya başlamıştır. Literatüre girecek kadar çok ciddi bir çevre kazasının meydana geldiği bu önemli sanayi kuruluşunun Genel Müdürü ve Genel Müdür Yardımcısı 6 bin 500 ton (*Alt Patlama Limiti %3, Üst Patlama Limiti %17, buhar yoğunluğu 1.83 - (Air = 1.0) olan güvenlik ve sağlık açısından çok tehlikeli olan*) kimyasalın, 250 metre çapında(!) bir alana yayıldığını belirtmişlerdir^(23,24,25,26) (*Bkz: 15/7/2003 Vatan Gazetesinden Mine ŞENOCAKLI'nın ve 23/7/2005 tarihli Zaman Gazetesinde İsmail Altunsoy'un haberleri, Resim 10,12,13*).

09.07. 2003 tarihli Vatan Gazetesinde Mine Şenocaklı'nın bildirdiği haberde, olayla ilgili fabrika müdürü E.Ü.'nün hazırladığı (*iddia edilen*) bir tutanakta aşağıdaki ifadelerin olduğu belirtilmiştir.

İlk dört saatte bu tanklardan sızan uçucu, yanıcı, parlayıcı ve yüksek konsantrasyonlarda solunması halinde zehirli olan kimyasalın buharlaşmasını önlemek üzere, üzerine köpüklü su basılması işlemi enerji ve su yokluğu nedeniyle gerçekleştirilememiştir. 36 saat süren enerji kesintisi sırasında rüzgarın yönü ve şiddeti kollanarak “çok tehlikeli kimyasalın” buharı altında kalmış olmasına rağmen dizel pompasıyla deniz suyu ve köpük basma dışında herhangi bir müdahale yapılamamıştır ⁽²⁷⁾.” (Bkz:9/7/2003 günlü VATAN gazetesi Haber : Mine ŞENOCAKLI]

Standardlar, rehberler (literatür) ve mevzuata göre:

Boru hatları normalde tankla aynı malzemeden olmalıdır.

Minimum 50 mm nominal çapa sahip bir tank boşaltma hattı temin edilmelidir. Hat, tankın altından veya yanından alınabilir ve tank duvarına mümkün olduğunca yakın bir izolasyon vanası ile donatılmalıdır⁽¹⁴⁾.

Tankın boşaltılması için bir tesis sağlanmalıdır. Bu, tankın en alt noktasından itibaren takılmalı ve uygun bir izolasyon valfiyle donatılmalı ve kullanılmadığı zaman kapatılmalıdır ^(14,28).

17 Ağustos 1999 depreminde, yukarıda söz konusu edilen boru kırılmıştır (Bkz:Resim-11).

Resim 11- Zararlı ve tehlikeli kimyasalın depolandığı tankın kırılan dip (su, çökelti, kirlilik vb.) tahliye borusu.

[Not: Kırılma tank gövdesi ile vana arasında olduğu için (*çok büyük olasılıkla*) şirketin acil müdahale/bakım – onarım ekibince kapatılamamıştır.

Resim 12- 17/08/1999 günü depolama tanklarından dökülen zararlı ve tehlikeli kimyasal maddenin bir kısmı güvenlik kavuzuna dolmuş.

Resim 13- 17/08/1999 günün güvenlik havuzuna kazara dolan zararlı ve tehlikeli kimyasal (gerektiğinde tahliye işlemi yapabilmek için pompa ve kontroller güvenlik setinin dışına⁽²⁸⁾ yerleştirilmiş).

Resim 14- Deprem etkisiyle kırılan borudan ve hasarlı tanktan dökülen, buharı havadan 1,8 kat daha ağır olan zararlı ve tehlikeli kimyasalın üzerine işyeri acil durum (röle) ekipleri ve itfaiye ekiplerince 17/08/1999 günü ve takip eden günlerde yangın söndürme köpüğünün sıkılması.

Resim 15- Tankların güvenlik havuzlarındaki zararlı ve tehlikeli kimyasalın, "buharlaşarak çevrede daha büyük tehlike oluşturmaması için" üstü köpükle kapatılmaya çalışılması (19/08/1999 günü ve takip eden birkaç gün içinde).

Resim 16- 19/08/1999 günü meydana gelen proses kazasını inceleyen bilirkişilerin, zararın esas itibariyle, depremin yarattığı hasar sonucu ortaya çıkan “sızıntının etkilerinin önlenmesindeki eksikliklerden” kaynaklandığı kanısına varmalarına neden olan güvenlik havuzu⁽²⁹⁾ (Bkz:12/7/2003 tarihli Vatan Gazetesi’nde Mine ŞENOCAKLI’nın haberi).

Belirtilen proses kazası ile ilgili hazırlanan (11/12/2002 tarihli) bir bilirkişi raporunda: “Her hal ve kârda 8 adet zararlı ve zehirli kimyasal hammadde depolama tankının 3 tanesindeki deprem sonucu hasarlanmada, 17 Ağustos 1999 depreminin **mücbir sebep** sayılması, depolama tanklarında deprem öncesi yapısal bir bozukluk olmamasına rağmen, zemini ve **tankların donanımı açısından, yeterli önlem alınmadığı** deprem sonrasında sızıntı oluşmasından anlaşılmaktadır” denildiği haberleştirilmiştir. (Bkz:12/07/2003 Vatan gazetesinde Mine ŞENOCAKLI’nın ve 17/06/2004 tarihli VATAN gazetesinde Kemal GÖKTAŞ’ın Yargıtay 4. Hukuk Dairesi ile ilgili bir haberi)

“Hata yapmayan insan yoktur, kişinin insanlıktaki derecesi, hatalarını kabul edip düzeltmek için gösterdiği gayret ve titizlikle ölçülmelidir^(30,31)...”.

Albert Einstein

Zararlı ve Tehlikeli Kimyasal Madde Depolama (Muhafaza) Tank ve Sahası Nasıl Olmalıydı?

İlk akla gelen soru: Zararlı ve tehlikeli kimyasal madde depolama tankları, vanaları, boruları ve bunların güvenlik havuzları “yangın ve deprem” tehlikesi açısından nasıl olmalı(ydı)?

Elbette 17 Ağustos 1999 depreminden elde edilen deneyimler ve yapılan yerinde uygulamalarla bu soru bugün daha iyi yanıtlanabilmektedir.

Depolama Tanklarının Konumu

Depolama tanklarının düzenlenmesi ve gruplandırılmasında aşağıdakilere erişim dikkate alınmalıdır:

- Normal çalışma
- Acil tahliye
- Yangınla mücadele

Tank çiftliğinin tasarımında herhangi bir kazara dökülme veya yangının olası sonuçları dikkate alınmalıdır.

“Zararlı ve tehlikeli” kimyasal hammadde ile kimyasal reaksiyona giren ürünler tamamen ayrı depolarda tutulmalıdır.

Depolama tankları, **bir sızıntı olması** durumunda, tespit edilmesinin daha muhtemel/kolay olması ve herhangi bir buhar emisyonunun doğal havalandırma yoluyla dağıtılması için zemin seviyesinde ve açık havada yerleştirilmelidir.

Depolama tankları, potansiyel ateşleme kaynaklarından uzakta, iyi havalandırılan bir konuma yerleştirilmelidir; böylece, bitişik herhangi bir alanda meydana gelebilecek herhangi bir yangından kaynaklanan radyasyonun etkisi en aza indirilmelidir.

Tüm tanklar, set içindeki en büyük tankın kapasitesinin %110’unu taşıyabilecek kapasitede bir set duvarı ile çevrelenmelidir. Setin duvarları ve zemini sıvı geçirmez olmalı ve tam hidrostatik yüke dayanacak şekilde tasarlanmalıdır. Setli alanların yeterli doğal havalandırmasını, yangınla mücadele için kolay erişimi ve herhangi bir acil durumda iyi bir kaçış yolunu sağlamak için set duvarları 1,5 metreden yüksek olmamalıdır.

Herhangi bir kazara sızıntıyı kontrol altına almak ve herhangi bir dökülmenin yüzey alanını en aza indirmek için tankları gruplara ayırmak amacıyla ara alt set duvarları tavsiye edilir.

Küçük döküntülerin herhangi bir tankın altında kalmasını önlemek için setin zemini eğimli olmalıdır. Set içindeki alandan yüzey suyunun uzaklaştırılması veya drenajı için önlemler alınmalıdır. Tercihen yüzey suyu setlerden dışarı (*çevre açısından kontrol edildikten sonra*) pompalanmalıdır. Set drenajları kullanılıyorsa set duvarlarının dışında vanalar bulunmalıdır.

Drenajların çıkarıldığı durumlar dışında bu vanaların kapalı ve tercihen kilitli kalmasını sağlamak için uygulanan prosedürler olmalıdır. “Zararlı ve tehlikeli” kimyasal ile kirlenmiş drenajlar uygun atık su arıtma veya geri kazanım sistemine pompalanmalıdır.

Tankta **sızıntı tespit sistemi** bulunmalıdır.

Set içinde veya set duvarının önünde hiçbir yanıcı malzeme veya dolu veya boş variller depolanmamalıdır.

Normal koşullar altında depolama tankı atmosfere açılmamalıdır ^(29,32,33).

Resim 17- API 620, 650, 653, NFPA 30 gibi iyi mühendislik/depolama uygulamalarına örnekler (17/08/1999 depolamada kimyasalın döküldüğü tank çiftliği!).

Tank yangını durumunda depolama tanklarına 'alkol' tipi köpük uygulanmasına yönelik düzenleme yapılmaktadır. Köpükler, harici bir köpük 'yükselticisi' veya dahili köpük dağıtıcıları aracılığıyla sıvı yüzeyine uygulanabilecektir. Ortam sıcaklığının yüksek olabileceği yerlere harici su soğutmalı sprinkler sistemleri kurulmaktadır (28,29).

Resim 18- Boru donanımının bağlantıları, taşınan kimyasal ve basınca uygun esnek çelik örgülü bağlantı borularıyla yapılmış (17/08/1999 depreminde hasar gören tank çiftliği).

Yaşlanmakta olan Faraday bir gün, geçmişe dönüp başardıklarına bakarak şöyle yazmıştı: "Kırk yılı geride bırakırken, ne şimdi ne de kırk yıl önce küstah biri olmamış olmayı umuyorum⁽³⁴⁾."

Sonuç ve Öneriler

17 Ağustos 1999 deprem(ler)i öncesi binlerce ton zararlı ve tehlikeli kimyasal hammaddenin depolandığı tank çiftliğinde (güvenlik havuzunda), yürürlükteki tüzük hükümleri gerektiği şekilde uygulansaydı (Bkz:Resim 16), aynı sahada deprem sonrası alınan önlem (Bkz:Resim 17,18) "ah keşke" daha önce alınabilseydi, güvenlik havuzuna dökülen kimyasalın üzeri kolay bir şekilde -köpük ile- kapatılır, Türkiye'nin en büyük proses ve çevre kazalarından biri olmaz, bu kaza ile de daha kolay ve güvenli bir şekilde baş edilebilir idi.

Ah keşke... 12/02/2024 günü saat 14:28 öncesi: İş güvenliği uzman(lar)ının yazılı ve sözlü uyarılarına⁽¹⁰⁾ rağmen; ...operasyon direktörü ..iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının ilgili hükümlerini yönetimi altındaki çalışanlara uygulatabilseydi...

Proses oksit müdürü.... liç yığını altında bulunan yolun kapatılması talimatını verseydi...

...oksit operasyon başmühendisi .. iş güvenliği uzmanı tarafından defalarca uyarılmasına rağmen .... alanın boşaltılması konusunu göz ardı etmeseydi....

.. oksit operasyon mühendisi .. yığın yapılan serbest malzemenin çimento şerbetinin birbirine yeterince aderans sağlayıp sağlamadığının kontrolünü göz ardı etmeseydi...

.. borulama şefinin .. meydana gelen çatlakların normal olmadığını bilmesi gerekmesine rağmen solüsyona devam etmeseydi^(35,36,37,38)... vb.

Şirket iş güvenliği kültüründe "düz işçi bile işi

durdurabiliyorken(!)" yönetim heyelan sahasını boşalttırsaydı.....**Liç** yığının standardı 150 metre olması gerekirken Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 250 metreye kadar çıkılmasına izin **vermeseydi...**

..İş güvenliği uzmanı Muhammed Budak diyor ki: Açık söylüyorum, ben olsaydım 8 kişi ölmezdi, bir kişiyi tahmin edemezdim ama 8 kişi bugün yaşıyor olurdu ^(39,40,41,42).

Acaba **..bi şey olmaz abi..**mi denildi?

Sözün sonu: İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının, devlet adına uygulanmasını denetlemekle görevli, kişi ve kuruluşlar ile, yapılan iş ve işyeri için gerekli lisans, rapor, işletme belgesi vb. verilerin olası çevre, proses ve iş kazalarında kusur oranları da –kesinlikle- araştırma ve yargılama konusu yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1- <https://www.sozcu.com.tr/ne-desek-fayda-etmiyor-p10215>
- 2- <https://acikradyo.com.tr/acik-radyo-kitaplari/testi-kirilmadan-sagliginda-ve-guvenliginde-onleyici-yaklasim>
- 3- <https://www.sozcu.com.tr/felaketi-getiren-detay-ilic-te-inceleme-yapan-bilim-ekibi-gozlerine-inanamadi-p24196>
- 4- <https://www.karar.com/guncel-haberler/dunyanin-en-buyuk-zehir-dagi-1839998>
- 5- <https://www.sozcu.com.tr/sabah-burasi-cokecek-dediler-oglen-coktu-p22802>
- 6- https://en.wikipedia.org/wiki/Heap_leaching
- 7- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/erzincanda-maden-sahasinda-toprak-kaymasi-4-gozalti-837080.html>
- 8- <https://1000kitap.com/michael-faraday--404796/alintilar?hl=tr>
- 9- <https://www.mardinlife.com/kitap/dunyayi-degistiren-bes-denkle-michael-guillen-kitap-ozeti-konusu-ve-incelemesi>
- 10- <https://www.sozcu.com.tr/erzincan-ilic-teki-altin-madeninde-toprak-kaymasi-p22435>
- 11- <https://www.gazeteduvar.com.tr/ilicte-isten-atilan-is-guvenligi-uzmani-budak-kayma-goruldu-alan-bosaltilmadi-haber-1673253>
- 12- <https://www.evrensel.net/haber/511798/anagoldda-isten-atilan-muhammed-budak-madende-bir-faciayasanacagini-yillar-oncesinden-gormustum>
- 13- <https://twitter.com/ChangeTR/status/1763077057968320702>

14- https://www.safeworkaustralia.gov.au/system/files/documents/1902/managing-risks-of-storing-chemicals-in-the-workplace_0.pdf

15- <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/depodan-sizan-tonlarca-zeytinyagi-araziye-akti-827961.html>

16- <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/istanbul-da-karla-karisik-yagmur-etkili-oldu-827958.html>

17- <https://www.iha.com.tr/hatay-haberleri/depodan-sizan-tonlarca-zeytinyagi-araziye-yayildi-51774921>

18- <https://www.medyapress.com.tr/gundem/depodan-sizan-tonlarca-zeytinyagi-araziye-yayildizarari-cok-buyuk/>

19- <https://www.dailymotion.com/video/x8rcb01>

20- <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/depopatladı-50-ton-zeytinyagi-ziyan-oldu1>

21- <https://eksisozluk.com/jon-stewart--330251?p=8>

22- https://tr.wikipedia.org/wiki/1999_G%C3%B6lc%C3%Bck_depremi#:~:text=1999%20G%C3%B6lc%C3%Bck%20Depremi%2C%20C4%B0zmit%20Depremi,ve%20mal%20kayb%C4%B1na%20neden%20olmu%C5%9Ftur.

23- <https://www.patronlardunyasi.com/dinckok-ilk-kez-konustu> (Erişim 08.03.2024)

24- <https://www.sigmaaldrich.com/TR/en/sds/ALDRICH/110213>

25- https://www.cdhfinechemical.com/images/product/msds/37_203463426_Acrylonitrile-CASNO-107-13-1-MSDS.pdf

26- https://www.unigel.com.br/wp-content/uploads/2021/10/SDS_ACRILONITRILA_CBE-AN_Ingles_VER10.pdf

27- <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/mine-senocakli/yalovadaki-cernobil-11579> (Erişim 08.03.2024)

28- <https://www.petrochemistry.eu/wp-content/uploads/2018/01/Acrylo-Guidelines-Rev-5.pdf>

29- <http://www.piping-engineering.com/tankfarm-types-design-considerations-plot-plan-arrangement-dyke-enclosure.html>

30- <https://www.korkusuz.com.tr/yerel-secim-sonuclari-ne-olursa-olsun-p10402>

31- <https://ilkadimdergisi.net/baciyan/yazi/once-kendini-duzelt-2289>

32- <https://www.petrochemistry.eu/wp-content/uploads/2018/01/Acrylo-Guidelines-Rev-5.pdf>

33- https://5169e6bcd4855faee180-7b63e7a7d0a4b0cdc26f4a866f0e35fa.ssl.cf3.rackcdn.com/AN_Safety_Guide_Final_February_2012_-_April_12_2017.pdf

34- <https://www.mardinlife.com/kitap/dunyayi-degistiren-bes-denkle-michael-guillen-kitap-ozeti-konusu-ve-incelemesi>

35- <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/erzincandamaden-sahasinda-incelemelerde-bulunan-bilirkisi-heyeti-on-raporunu-tamamladi/3140105>

36- <https://www.dunya.com/gundem/ilicte-on-rapor-calisanlarin-can-guvenligi-tehlikeye-atildi-haberi-718208>

37- <https://medyascope.tv/2024/02/16/ilicte-maden-faciiasi-bilirkisi-raporuna-gore-kanadali-isveren-vekili-yabanci-yonetici-tali-kusurlu-bulundu/>

38- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/is-guvenligi-uzmani-defalarca-uyarmis-7080635>

39- <https://www.gazeteduvar.com.tr/ilicte-isten-at->

ilan-is-guvenligi-uzmani-budak-kayma-goruldu-alan-bosaltilmadi-haber-1673253

40- <https://www.evrensel.net/haber/511798/anagoldda-isten-atilan-muhammed-budak-madende-bir-facia-yasanacagini-yillar-oncesinden-gormustum>

41- <https://twitter.com/ChangeTR/status/1763077057968320702>

42- <https://www.karar.com/guncel-haberler/ilicte-aciklamalarindan-dolayi-isten-atilan-is-guvenligi-uzmani-kayma-1842312>

Çalışma Ortamının Dergisi'nin
GENÇ KALEMLER köşesinde önümüzdeki sayılarda da dergimizde genç kalemlere yer ayırmaya devam edeceğimiz.
Yazılarınızı bilgi@fisek.org.tr adresine bekliyoruz.

1. Çalışma ortamının, o bölgede çalışanların da katkısı ile risk değerlendirmesi yapılmalı.
2. Ortamda yapılacak bir değişiklik ya da dolap ilavesi gibi durumlarda risk değerlendirmesi yapılmalı.
3. Kimyasal, fiziksel ve ergonomik risk etmenleri, iş kazalarının sebepleri ve koruma prensipleri ile tekniklerinin uygulanması, iş kazası ve meslek hastalığından doğan hukuki sonuçlar, işyeri temizliği ve düzeni, gibi konuları da kapsayan –yüz yüze- iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmeli, bu eğitimler periyodik olarak yinelenmeli.
4. Dolap (tezgah vb.) üzerinde kapakları öne doğru açılan bir dolap kesinlikle olmamalı/ kullanılmamalıdır. Çift yönlü sürgülü kapaklı olabilir.
5. Çalışmanın rahatça hareket edebilmesi için çalışma merkezi yeterli genişlikte olmalı ve uygun şekilde düzenlenmeli.
6. Hem dağınıklığı engellemek hem de aranan malzemeyi çabuk bulmak adına her rafın ön yüzüne ilgili rafta bulunan malzeme(lerin) ad/istesi yazılmalı.

Ne yapılmalı ?

İKİ DAKİKA DÜŞÜN > Sayfa 39'un yanıtı

2024 Ocak İşçi Sendika Üye İstatistiklerinin Dili

Emirali KARADOĞAN (*)

Ocak ayı içerisinde Türkiye’de okullar 15 tatile girdi ve öğrenciler güz sömestri boyunca faaliyetlerinin değerlendirildiği karnelerini aldılar. Sevinen de oldu üzülen de. Ocak ayı tam olmasa da benzer şekilde sendikalar bakımından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca ‘Sendikal Karne’lerin dağıtıldığı bir ayı temsil ediyor diyebiliriz. Temmuz 2023 sendika üye istatistiklerinden bu yana özellikle örgütlenme faaliyetlerine ilişkin karne verilerini paylaşmış oldu. Tabii sınıfı geçmek için yüzde 1 gibi bir işkolu barajına ihtiyaçları var. Bu notu tutturan ve üzerine çıkan sendikalar, 6 aylığına toplu iş sözleşmesi yapabilme hakkına kavuşmuş oluyor.

ÇSGB, 30 Ocak 2024 gecesi sendikaların ‘karne’ verilerini istatistik halinde açıkladı. İlgili istatistiğe göre Türkiye’de 30 Ocak 2024 itibarıyla 20 farklı işkolunda 232 sendika faaliyetini sürdürüyor. Aynı istatistiklerde sendikalara üye olabilecek yani 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununa göre sendika üyesi olabilecek işçi sayısı da 16 milyon 395 bin 275 olarak açıklanmış(1). Bu işçilerin de sadece 2 milyon 495 bin 423’ü yani sadece yüzde 15,22’si herhangi bir sendikaya üye. Tabii ki bu rakam ve oranın toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçileri temsil etmediğini belirtmek gerek. Toplu iş sözleşmesi kapsamının yaklaşık yüzde 7-8 civarında olduğu tahmin ediliyor. Şimdi sendikal karne notlarında neler var gelin birlikte göz atalım.

(*) Doç. Dr., Tez-Koop-İş Sendikası Başkan Danışmanı; Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakıf Gönüllüsü

(1) 2023 OCAK istatistiklerine göre bu sayı 16 milyon 411 bin 359’dur. Diğer bir ifade ile bir önceki istatistiklere göre 16 bin 84 işçi azalmış görünüyor.

20 FARKLI İŞKOLUNDA

TOPLAM 232 SENDİKA KURULU

Daha önce de ifade edildiği gibi 20 farklı işkolunda toplam 232 sendika kurulu bulunuyor. Bir önceki 2023 Ocak istatistiklerinde bu sayı 227 idi. Tablo 1’de de görüldüğü gibi 29 sendika ile en fazla sendika 10 No’lu Ticaret Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar İşkolunda kurulu bulunuyor.

Tablo 1. İşkolunda kurulu sendika sayısı

İŞKOLU	Sendika Sayısı
01 AVCILIK VE BALIKÇILIK	7
02 GIDA SANAYİİ	7
03 MADENCİLİK VE TAŞ OCAKLARI	7
04 PETROL KİMYA, LASTİK, PLASTİK VE İLAÇ	5
05- DOKUMA, HAZIR GİYİM VE DERİ	18
06 AĞAÇ VE KAĞIT	8
07-İLETİŞİM	7
08 - BASIN YAYIN VE GAZETECİLİK	6
09- BANKA, FİNANS VE SİGORTA	7
10- TİCARET, BÜRO, EĞİTİM VE GÜZEL SANATLAR	29
11 - ÇİMENTO, TOPRAK VE CAM	7
12- METAL	9
13 - İNŞAAT	12
14 - ENERJİ	7
15- TAŞIMACILIK	15
16 - GEMİ YAPIMI VE DENİZ TAŞIMACILIĞI, ARDIYE VE ANTREPOCULUK	6
17 - SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER	18
18 - KONAKLAMA VE EĞLENCE	18
19 - SAVUNMA VE GÜVENLİK	18
20 - GENEL İŞLER	21
TOPLAM	232

Diğer yandan bu iş kolunun 4 milyon 222 bin 728 işçi ile en fazla çalışmanı kapsadığını da özellikle belirtmek gerek. Dolayısıyla bu iş kolunda kurulu olan bir sendikanın bir işyerinde toplu iş sözleşme yapabilmesi için ihtiyaç duyduğu yüzde 1'lik işkolu barajı için en az 42 bin 227 işçiyi sendikaya üye yapması gerekiyor. Daha önceki istatistiklerde de ifade etmiş olduğumuzu tekrar edelim: Bu verilerden de açıkça görüldüğü gibi işkolu barajı sendikal örgütlenmenin önündeki en büyük engeldir. Dolayısıyla bu durum aynı zamanda sendikal hak ve özgürlüklerin kullanımını da zımni olarak neredeyse imkansız kılmaktadır.

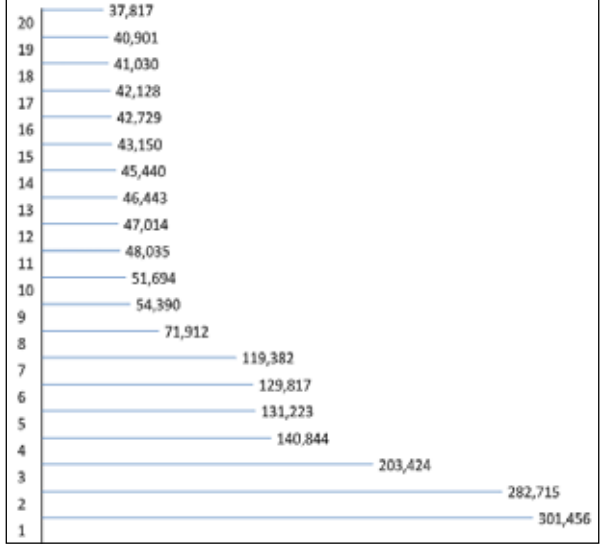
İşkolunda en çok sendika kurulu olan diğer işkolları ise 21 sendika ile 20 No'lu Genel İşler, 18'er sendika ile 5 No'lu Dokuma, hazır giyim ve deri, 17 No'lu Sağlık ve sosyal hizmetler, 18 No'lu Konaklama ve eğlence ile 19 No'lu Savunma ve güvenlik işkolları olduğu görülüyor. Diğer yandan en az sendikanın faaliyette olduğu işkolu ise 5 sendika ile 4 No'lu Petro kimya, lastik, plastik ve ilaç işkolu.

En çok üyeye sahip ilk beş sendikanın üçü 20'nolu Genel Hizmetler İşkolunda yer alıyor:

Belediyelerdeki sendikal örgütlenme dinamiğinin siyasi seçimlerin neticesine kökten bağlı

Grafik 1'de en çok üyeye sahip 20 sendika verilmiştir. Burada dikkati çeken ise en çok üyeye sahip sendikalar arasında yer alan, Hizmet-İş, Genel-İş ve Belediye-İş'in aynı iş kolunda, yani 20 No'lu Genel hizmetler işkolunda yer alıyor olması. Genel hizmetlerde faaliyette olan bu sendikaların daha çok belediyelerde ve bağlı şirketlerinde örgütlü oldukları ve dolayısıyla sendikal örgütlülüklerinin, sendikal faaliyetlerinden çok ilgili belediyenin siyasi parti kimliğine bağlı olarak belirlenmekte olduğu söylemek mümkün. Bu da bize, Türkiye'de belediyelerdeki sendikal örgütlenme dinamiğinin siyasi seçimlerin neticesine kökten bağlı olduğunu gösterir niteliktedir. Buradan önümüzdeki 2024 Mart yerel seçimleri sonucuna bağlı olarak 20 No'lu işkolunda kurulu ve belediyelerde örgütlü olan sendikaların üye sayılarında keskin düşüş ve yükselişlerin bir

Grafik 1. En çok üyeye sahip sendikalar

anda görülebileceğini de öngörebiliriz. Bu öngörümüzün gerçeklik durumunu Temmuz 2024 istatistiklerinde beraber görmüş olacağız.

Metal işkolunda kurulu bulunan sendikalar dışında en çok üyeye sahip ilk 10 sendikanın üye profilinin daha çok kamu sektörü yoğunluklu olduğunu söylemek mümkün. Özellikle 2017'den buyana taşeron işçiler olarak adlandırılan kamu alt işverenliğinden kadroya geçirilen yaklaşık 900 bin işçinin etkisini buralarda görmek mümkün. Bu işçilerin yarısının belediyelerde çalışanlar olduğu biliniyor. Bu da bize genel işlerdeki sendikaların neden bu kadar üyeye sahip olduğunu açıklıyor. Öz Sağlık-İş Sendikasının da benzer bir kamu siyasi işbirliği ile "balon büyüme" ya da "hormonlu büyüme" ifade edilebilecek şekilde büyütüldüğünü daha önceki bilgi notunda paylaşmıştık.

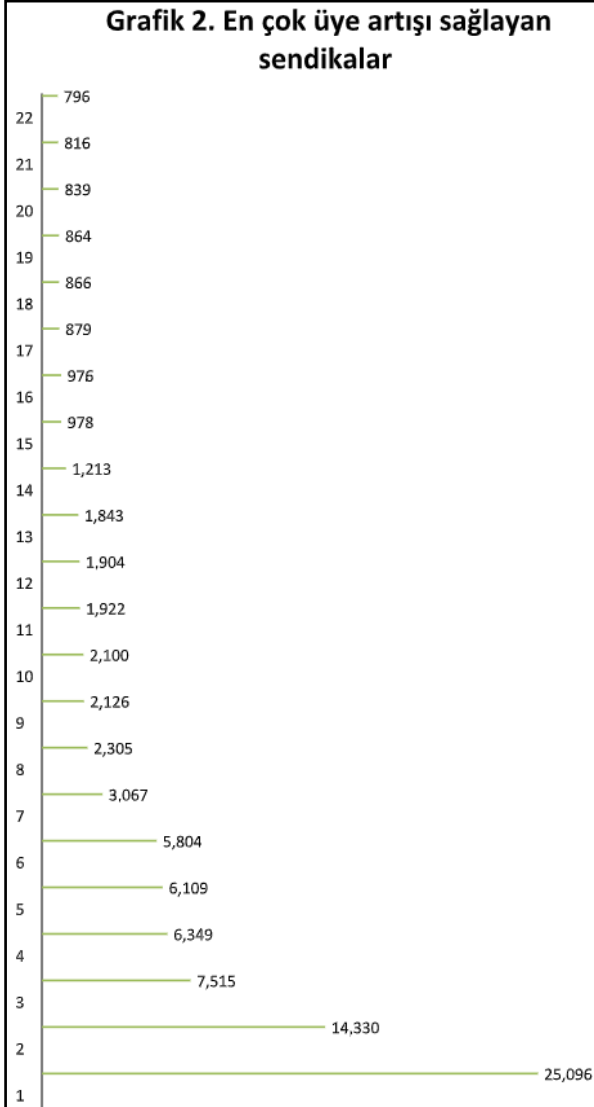
EN ÇOK ÜYE ARTIŞI SAĞLAYAN SENDİKALAR

KAMU AĞIRLIKLIL

En çok üye artışı sağlayan sendikalar Grafik 2'de görülüyor. Dikkate ederseniz daha önceki kısımda da ifade etmiş olduğumuz gibi kamu işyerlerinde örgütlü sendikalar daha çok üye artışı sağlamış görünüyor. Özellikle yine belediyelerde örgütlenen sendikaların en çok üye kaydeden sendikalar arasında başı çektiğini görüyoruz. Hizmet-İş başta olmak üzere Hak-İş ve

bağlı sendikalarının mevcut siyasi iktidarla yakın ilişki içerisinde olduğu ve birçok belediye ve kamu işyerlerinde memur statüsündeki çalışan ve bürokratin çalışanları Hak-İş'in sendikalarına yönlendirdiğini bu satırların yazarı tarafından da deneyimlenmişti. Burada elbette Türk Metal sendikasını ayırmak gerekiyor. Daha çok özel sektörde örgütlendiklerini söyleyebiliriz.

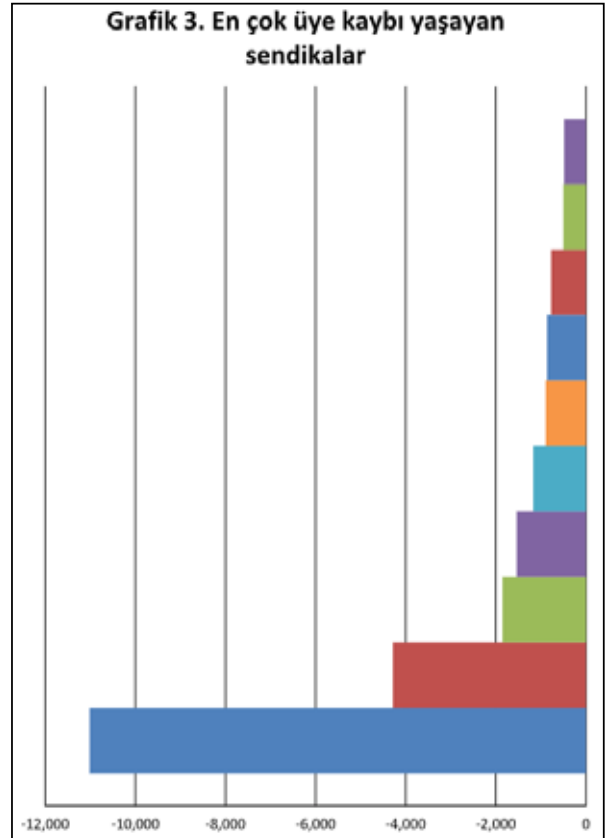
Burada en çok üye artışı sağlayanlar arasında yer alan Öz Büro-İş'e özel değinmek gerekiyor. Öz Büro-İş bu dönem üye sayısını 2100 kişi arttırmış görünüyor. Öz Büro-İş, aynı işkolunda yer alan Tez-Koop-İş'in Migros başta olmak üzere örgütlü olduğu işyerlerinde işçilere "Güçlü

kart" adında içerisinde 1000 (Bin) TL yüklü olan kartlar dağıtarak üyelikler yaptı. Diğer bir ifade ile üyelik satın aldı. Yeni bir örgütlenme değil, mevcut örgütlü bir yapı içerisinde kopmalar sağlayarak üyelikler kaydedilmiş oldu. Birçok işçinin "paramı alır, yeniden eski sendikaya geçerim" biçimindeki söylemleri de incelenmesi gereken bir başka boyutu örgütlemenin. Sendika açısından barajı geçmek adına meşru bir hamle olarak görülse de, sendikal hareket ve işçi sınıfı açısından yüz kızartıcı bir eylem niteliğinde. İşçilerin sendikal aidiyetlerini sorgulatan bu tür bir davranış, aynı zamanda işçi sınıfının yeni tutum ve davranışının psikolojik ve sosyolojik boyutta derin bir analizini zorunlu kılıyor.

EN ÇOK ÜYE KAYBI YAŞAYAN

SENDİKALARDA KAYYUM ETKİSİ

Sağlık sektörü özellikle belediyelerle birlikte en çok taşeron kamu işçisini barındıran sektör olarak dikkati çekiyordu. Bu durum taşeron işçilerin kamuya geçirilmesi ile sendikalardaki et-

kisine daha önceki notumuzda da değinmiştik. Sağlık sektöründeki kamu işyerlerindeki örgütlenme özellikle Hak-İş'e bağlı Öz Sağlık-İş ile Türk-İş'e bağlı Türk Sağlık-Sen arasında amansız bir mücadeleye dönüşmüş görünüyor. Her iki sendika da sağlık çalışanlarını üye kaydetmek adına farklı ve bir o kadar da tasvip edilmeyen yöntem ve söylemlerle üye yapmaya çalışmıştı. Bu süreçte Öz-Sağlık-İş'in Genel Kurul seçimlerindeki hukuka aykırı tutumu, sendikaya kayyum atanmasına neden olmuştu. Kuşkusuz bu durum birçok işyerinde sendikaya olan güveni de zedelemiş olabilir diye düşünüyoruz. Grafik 1'de Türkiye Sağlık-İş'in üye sayısını 6 binin üzerinde arttırmış olması bizi doğrular niteliktedir.

Diğer yandan en çok üye yapanlar listesinde dikkati çeken diğer bir veri, barajın üstünde olan tekstil işkolundaki sendikaların tamamının da üye kaybı yaşamış olması. Özellikle Gaziantep ve Şanlıurfa'daki Özak tekstil vb. işyerlerinde mevcut sendikalara tepkinin bu üye kayıplarında etkili olduğunu söylemek mümkün. Diğer bir ifade ile tekstil işkolundaki işçiler kendileri için mücadele etmediğini düşündüğü sendikalara derhal cezayı kesmiş görünüyor.

Üye kayıplarının bir kısmının EYT düzenlemesinden faydalanan işçilerin oluşturduğunu da belirtmekte fayda var.

YÜZDE 1 BARAJINI 61 SENDİKA GEÇTİ

Türk-İş'in 32, Hak-İş'in 17, DİSK'in 7 sendikası, Ülkem-İş'in 1 ve bağımsız 4 sendika olmak üzere toplam 61 sendika 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun dayattığı yüzde 1 işkolu barajını geçmiş görünüyor. Geçen dönem barajın altına olan Hak-İş'e bağlı Öz Büro-İş ve DİSK'e bağlı Dev Maden-Sen bu dönem yüzde 1'lik işkolu barajını aşarak TİS imzalayabilme yetkinliğine kavuşmuş oldu. Öz Büro-İş Sendikasının barajı geçmek için yürütmüş olduğu parayla sendika üyesi devşirme yöntemine önceki bölümde değinmiştik.

Tablo 2'de barajı geçen sendikalar ve bağlı oldukları konfederasyonlarla birlikte işkollarındaki üye yüzdeleri oranları verilmiştir. Açık bir şekil-

de birçok işkolunda çalışanların temsil edilmediği görülüyor. 232 sendikadan sadece 61'i barajı geçmiş, diğer bir ifade ile 171 sendika üyesi işkolu barajı nedeniyle toplu iş sözleşmesi kapsamından faydalanamıyor.

Toplam sendika üyesi 2 milyon 495 bin 423 kişi olmasına karşın, barajı geçemeyen 171 sendikaya üye 67 bin 497 işçi toplu iş sözleşmesi şemsiyesinin dışında kalmıştır. Diğer yandan TİS kapsamındaki işçilerin büyük bir çoğunluğunun kamu işyerlerinde çalıştığını göz önüne aldığımızda özel sektör çalışanları arasında sendika ve TİS kapsamının çok sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

İşkolu düzeyinde baktığımızda en çok temsiliyetin yüzde 60,91 oranla 20 No'lu Genel İşler işkolunda olduğu görülüyor. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bu işkolundaki işyerlerin neredeyse tamamına yakını kamu işyerleri arasındaki belediye ve bağlı şirketlerden oluşuyor. Dolayısıyla en azından sendikalaşmadan kaynaklı sendikal hak ihlallerinin neredeyse olmadığı bir işkolunda örgütlenmek daha ulaşılabilir niteliktedir. En çok temsiliyetin olduğu bir diğer iş kolu da yüzde 36,29 ile Sağlık ve sosyal hizmetler işkolu. Bu işkolunda barajı geçen iki sendika da genel işler gibi kamu işyerlerinde örgütlü.

4 milyon 222 bin 728 çalışan ile en çok işçinin çalıştığı, kurulu ulunan 29 sendikası ile en çok sendikaya sahip 10 No'lu İş Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar işkolunda ise sadece 3 sendikanın barajı geçmiş olması ve bunların toplam temsiliyet oranının yüzde 6,93 düzeyinde gerçekleşmiş olması, sendika sayısına oranla temsiliyet oranı çarpıcıdır.

Yol-İş ve TOLEYİS de kendi işkollarında barajı geçmiş olan tek sendika konumundalar. Bu da çalışanları belli sendikalara zorunlu kılıyor; sendikal örgütlenme özgürlüğüne aykırı bir ortamın işçiye dayatılması gibi bir durum ortaya çıkarıyor. Diğer yandan yüzde 1 barajını geçmiş 5 farklı sendikanın yer aldığı 7 No'lu İletişim işkolu ile 15 No'lu Taşımacılık işkolu işçilere farklı sendika tercihi sunuyor.

Tablo 2. 2024 Ocak Sendika üye istatistiklerine göre işkolu barajını (%1) geçen sendikalar

Ocak 2024 İşkolunda çalışan işçi sayısı	İşkolu ve Sendikalar	2024 OCAK (%)	Ocak 2024 İşkolunda çalışan işçi sayısı	İşkolu ve Sendikalar	2024 OCAK (%)
171.913	01 Avcılık ve Balıkçılık	23,93	195.793	11 - ÇİMENTO, TOPRAK VE CAM	20,86
TÜRK-İŞ	T.ORMAN İŞ	1,31	TÜRK-İŞ	T.ÇİMSE-İŞ	14,29
TÜRK-İŞ	TARIM-İŞ	7,19	TÜRK-İŞ	KRISTAL-İŞ	4,49
HAK-İŞ	ÖZ ORMAN-İŞ	15,43	HAK-İŞ	ÖZ TOPRAK-İŞ	2,08
711.299	02 GIDA SANAYİİ	13,05	1.976.475	12- METAL	18,65
TÜRK-İŞ	ŞEKER-İŞ	1,97	TÜRK-İŞ	TÜRK-METAL	14,31
HAK-İŞ	ÖZ GIDA-İŞ	5,32	HAK-İŞ	ÖZÇELİK-İŞ	2,44
TÜRK-İŞ	TEK-GIDA-İŞ	5,76	DİSK	BİRLEŞİK METAL-İŞ	1,90
208.480	03 MADENCİLİK VE TAŞ OCAKLARI	20,71	1.670.363	13 - İNŞAAT	3,10
TÜRK-İŞ	TÜRK MADEN-İŞ	14,27	TÜRK-İŞ	YOL-İŞ	3,10
TÜRK-İŞ	GENEL MADEN-İŞ	3,89	265.579	14 - ENERJİ	33,79
DİSK	DEV MADEN-SEN	1,01	TÜRK-İŞ	TES-İŞ	27,08
HAK-İŞ	ÖZ MADEN-İŞ	1,54	DİSK	DİSK ENERJİ SEN	1,34
608.858	04 PETROL KİMYA, LASTİK, PLASTİK VE İLAÇ	10,61	HAK-İŞ	ENERJİ İŞ	5,37
TÜRK-İŞ	PETROL-İŞ	7,63	1.000.232	15- TAŞIMACILIK	10,08
DİSK	LASTİK-İŞ	2,98	TÜRK-İŞ	DEMİRYOL-İŞ	3,13
1.225.669	05- DOKUMA, HAZIR GİYİM VE DERİ	8,29	TÜRK-İŞ	HAVA-İŞ	2,72
HAK-İŞ	ÖZ İPLİK-İŞ	3,44	TÜRK-İŞ	TÜMTİS	1,52
TÜRK-İŞ	TEKSİF	3,84	DİSK	NAKLİYAT-İŞ	1,12
DİSK	TEKSTİL	1,01	HAK-İŞ	ÖZ TAŞIMA İŞ SEN	1,59
288.997	06 AĞAÇ VE KAĞIT	8,39	244.835	16 - GEMİ YAPIMI VE DENİZ TAŞIMACILIĞI, ARDIYE VE ANTREPOCULUK	7,89
TÜRK-İŞ	AĞAÇ-İŞ	1,99	HAK-İŞ	LİMAN-İŞ	2,40
TÜRK-İŞ	SELÜLOZ-İŞ	1,96	TÜRK-İŞ	TÜRKİYE DOK-GEMİ-İŞ	2,48
HAK-İŞ	ÖZ AĞAÇ-İŞ	4,44	TÜRK-İŞ	TÜRK-DENİZ-İŞ	3,01
200.849	07-İLETİŞİM	14,18	710.647	17 - SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER	36,29
TÜRK-İŞ	TÜRKİYE HABER-İŞ	5,37	TÜRK-İŞ	TÜRKİYE SAĞLIK İŞ	7,66
HAK-İŞ	ÖZ İLETİŞİM İŞ	3,72	HAK-İŞ	ÖZ-SAĞLIK-İŞ	28,63
ÜLKEM-İŞ	ÖZ HABER İŞ	1,19	1.089.231	18 - KONAKLAMA VE EĞLENCE	4,18
	PTT-SEN	1,28	TÜRK-İŞ	TOLEYİS	4,18
	POSTA-İŞ	2,62	239.332	19 - SAVUNMA VE GÜVENLİK	31,85
96.675	08 - BASIN YAYIN VE GAZETECİLİK	11,71	TÜRK-İŞ	TÜRK-HARB-İŞ	11,34
TÜRK-İŞ	BASIN-İŞ	2,72	TÜRK-İŞ	GÜVENLİK-İŞ	9,14
TÜRK-İŞ	TGS	2,16	HAK-İŞ	ÖZ GÜVEN-SEN	9,77
HAK-İŞ	MEDYA-İŞ	6,83		GÜVENLİK-KORUMA İŞ	1,60
325.320	09- BANKA, FİNANS VE SİGORTA	32,60	942.000	20 - GENEL İŞLER	60,91
TÜRK-İŞ	BASS	5,28	TÜRK-İŞ	BELEDİYE-İŞ	13,94
	BANKSİS	1,43	HAK-İŞ	HİZMET-İŞ	32,01
TÜRK-İŞ	BASİSEN	12,62	DİSK	GENEL-İŞ	14,96
HAK-İŞ	ÖZ FİNANS-İŞ	13,27	16.395.275	TOPLAM	
4.222.728	10- TİCARET, BÜRO, EĞTİM VE GÜZEL SANATLAR	6,93			
TÜRK-İŞ	KOOP-İŞ	2,83			
TÜRK-İŞ	TEZ-KOOP-İŞ	3,08			
HAK-İŞ	ÖZ BÜRO-İŞ	1,02			

Fotoğraf, www.ankahaber.net/haber/detay/is_kollarindaki_iscisi_sayilari_ve_sendikalarin_uye_sayilarina_iliskin_ocak_ayi_istatistikleri_yayinlandi_164_milyon_isciden_yalnizca_24_milyonu_sendikali_167210 adresinden alınmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2024 Ocak işkolu sendika üye istatistiklerinin bize söylediği en temel şey, Türkiye’de işçiler sendikasız. Diğer bir ifade ile her ne kadar T.C Anayasasında sendika ve örgütlenme özgürlüğü güvence altına alınmış olsa da bunun fiiliyatta özellikle özel sektör iş yerlerinde karşılığının olmadığını söylüyor. En çok üyeye sahip sendikaların ya hükümet destekli ya işveren ya da kamu ağırlıklı olduğunu söylüyor.

Sendikasız olmanın Fransa’nın aksine bir tercih meselesi olmadığı, Türkiye’de yüzde 85 sendikasızlık devletin, işverenlerin, sendikaların ve işçilerin ortak tutumlarının bir sonucu. Diğer yandan bu oranların gerçeği tam yansıtmadığını da belirtmek isteriz. Bir yandan örgütlülüğün kamu ağırlığı diğer yandan sendika üyesi olmasına karşın daha örgütlenme süreci tamamlanmamış ya da tamamlanmış ancak işverenin itiraz etmiş olduğu işyerinde çalışanlar ile işinden ayrılmış/atılmışların pasif üyeliklerinin de bu sayının içerisinde yer aldığını hatırlatmak gerek. Pasif üyeliklerin neredeyse her sendika açısından yüzde 10’ları bulunduğunu söyleyebiliriz.

Birçok işkolunda görüldüğü gibi pozitif sendi-

ka özgürlüğünün yanında negatif sendika özgürlüğünden söz etmek mümkün değil. 1 milyonun üzerinde işçiyi barındıran işkolunda barajı geçen sadece bir ya da iki sendikanın faaliyette olması sendika özgürlüğünün varlığının aksine, yok olduğunun göstergesi.

6356 Sayılı STİS Kanununun dayattığı sendika özgürlüğüne dair yüzde 1’lik işkolu barajı, işçi sınıfının örgütlerini hayatta kalabilmek adına, kapitalist rekabet koşullarının sermayeye dayattığı “karşındakini yok et” stratejisini sahiplenmeye itmiş durumda. Sendikalar varlık ve ortaya çıkış, diğer bir ifade ile ontolojik amaç ve ilkelerini artık unutmuş durumda görünüyor. Sendikal hareketin yeni paradigması onlara kapitalist üretim ilişkilerini ortadan kaldırmak ya da reforme etmeyi değil, aksine, sistemin ilkelerine sahip çıkan bir aktörü olmayı zorunlu kılıyor. Sendikalar sınıf sendikacılığından hizmet sendikacılığına oradan da ‘işçiyi satın alma sendikacılığına’ doğru evrilmiş durumda. Sendikal rekabetin çoğu zaman işçiye kazandırma potansiyeli olmakla birlikte, kamu gücünü siyasi iktidar aracılığıyla arkasına alan sendika benzeri yapılar, işçi örgütlenmesinden ve işçiye hak ve menfaat kazandırmaktan çok, var olan örgütlülüğü kırma biçiminde işlev görür hale gelmiştir.

Çocuk İşçiliği Konusunda Artık Kağıt Üzerinde Değil, Sahada, Gerçeğin Kalbinde Savaş Verilmelidir

Aleyna KESKİN (*)

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı olarak çocuk işçilik sorununu gündeme getirmek için bilimsel araştırmalar ve sahada yürüttüğümüz çalışmalar yanında sanatsal çalışmalara da ev sahipliği yapıyoruz. Bu kez de Aleyna Keskin'in tematik görsellerine yer veriyor ve ilk olarak madenci çocuklara ilişkin olanları Çalışma Ortamı aracılığıyla sizlere ulaştırıyoruz.

Bir çocuk dünyaya getirmek insanın alıp alabileceği en büyük sorumluluktur. Çocuğun dünyaya geldiği şartlar, aile yapısı, ebeveyn bilinci gibi değişkenler çocuğun kişiliği ve geleceği için büyük önem taşır. Buna rağmen çoğu insan “çocuk, çocuk yetiştirmek, çocuğa imkan sunmak” gibi kavramları yeterince düşünmemektedir. Bu durumlar ise her türlü çocuk istismarına, travmalara, sömürüye hatta ölümlere yol açmaktadır. Yapılması gereken, bilim ışığında teoriler üretmek ve uygulamaya koymaktır. Doğan her çocuk “dünya çocuğu” olarak görülmelidir. Çocuklarımızı korumaya gerek duymayacak bir dünya inşa etmediğimiz sürece çocuklara verilen veya verecek her zararın karşısında olunmalıdır.

HER GEÇEN GÜN YENİ ÇOCUKLAR

İŞGÜCÜNE KATILYOR

Çocuk işçiliği, ilgili alanyazında (literatürde), resmi raporlarda, ulusal ve uluslararası düzeyde yürürlüğe konulan yasal düzenlemelerde, yürütülen mücadele politikalarında, her ne kadar kaldırılmak istenilen bir sorun olarak ele alınsa da, hâlâ dünyadaki tüm ülkelerde varlığını sürdürmektedir. Bireyin fiziksel, zihinsel ve ruhsal

olarak geliştiği döneme çocukluk dönemi ya da çocukluk çağı denir. Çocukluk dönemi her insanın yaşadığı ve yaşayacağı tıbbi bir gerçektir. Kimi zaman çocuk işçiliği kavramı, bu kavramı masumlaştırmak veya kabul ettirmek amacıyla var olan bir gerçekten saptırılarak “sosyo-kültürel” bir bakış açısı olarak tanımlanmaktadır. Fakat çocuk tanımını olması gerekenden farklı tanımlamak sadece çocuk istismarına sebep olacaktır. Dünya genelinde, çocuk işçiliğiyle mücadele etmek için çeşitli kuruluşlar ve topluluklar çaba göstermektedir. Ancak, her geçen gün yeni çocuklar iş gücüne katılmakta ve bu sorun giderek daha da derinleşmektedir. Bu sadece kağıt üzerinde bir istatistik değil, her biri hayalleri olan, umutları olan gerçek çocukların yaşamlarını etkileyen acı bir gerçektir.

AFRİKA'DA ÇOCUKLAR KARIN TOKLUĞUNA

ÇALIŞTIRILYORLAR

Özellikle Afrika ülkelerinde yaşayan çocuklar neredeyse karın tokluğuna çalıştırılmaktadır. Afrikalı çocukların çalıştırılma alanları oldukça geniştir. Kimi zaman mika toplayarak bir gelir etmeye çalışan bu çocuklar kimi zaman da tarım alanlarında veya en kötü çalışma ortamlarından biri olan “maden ocaklarında” çalıştırılmaktadır. Emperyalist ülkelerin sömürgeciliğinden kurtulamayan Afrika bölgesinde çalışan çocuk yaşı, 3 (üç) yaşa kadar düşmüştür. Hatta bu çocuk-

(*) Eskişehir Anadolu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Yüksek Lisans Öğrencisi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

lar, yetişkinlik dönemlerinde bile bu işe devam etmektedir. Bu durumun en büyük nedeni ise çocukların okula gidememesi ve böylelikle çalıştıkları madenlerden, yalın ayaklarıyla taşıdıkları yüklerden başka bir hayatın hayalini bile kuramıyor olmalarıdır.

Modern çağ olarak kabul ettiğimiz günümüzde çoğu insana, yöneticilere ve hatta devlet adamlarına sorulacak olursa bu dönemde kölelik kalmamış ve hatta kölelik yasaklanmıştır. Fakat gerçeklere bakarsak orta çağın insanlık dışı köleliği, 21. yüzyılda Afrika'da çalışan çocuk işçilerin yüzüne ve geleceğine yansımaktadır. Kayıt dışı istihdamın hakim olduğu Afrika'da çocuk işçiliğinin boyutlarına ait veriler sadece sayısal birer tahmindir.

Başka bir trajik nokta ise sömüren ülkelerdeki büyük şirketlerin ürün pazarlamada "üretimde çocuk emeği kullanılmamıştır" etiketidir. Kullandığımız teknolojik cihazların, kozmetik ürünlerin, yediğimizde bizi mutlu eden çoğu çikolatanın üretiminde Afrika, Hindistan gibi ülkeler büyük rol oynamaktadır. Çalıştırılan çocuk yaşının neredeyse çocukluk döneminden bebeklik dönemine indiği ve kayıt dışı ekonominin hakim olduğu bir çalışma ortamında, böyle bir etiketin geçerlili-

ği hiç bir zaman doğru olamayacaktır.

VURULAN HER KAZMA DARBESİNDE

KAYBOLAN HAYALLER

Sessiz bir çığ gibi büyüyen çocuk işçiliği konusunda artık kağıt üzerinde değil, sahada, gerçeğin kalbinde savaş verilmelidir. Aksi takdirde, durumun bu şekilde devam etmesi halinde, çocuk veya çocukluk kavramı negatif yönde değişerek, çalışan küçük yetişkin kavramı ortaya çıkacaktır. Görsellerde okulda, oyun parkında veya mutlu olacağı herhangi bir yerde olması gereken çocukların; aslında madende, kötü koşullardaki ortamda çalıştıklarını görüyorsunuz. "Çalışmaması gerekir ama yapacak bir şey yok" gözüyle bakılan bu çocukların elleriyle kazıyarak çıkardıkları her değerli taşta, gözlerindeki ışık daha da sönmektedir. Oturduğumuz yerden her ne kadar sadece bir "çocuk işçi" görsek de bakmamız gereken nokta, madene her inmelerinde, vurdukları her kazı darbesinde yok olan hayalleri, umutları ve gelecekleridir. Bunları gördüğümüz takdirde çocuk işçiliğiyle mücadeleimiz devam edecektir. Önemli olan tek şey sessiz çaresizliklerine kulak vermek ve bu sömürüye son vermek amacıyla harekete geçmektir.

SANATSAL FOTOĞRAFLARLA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

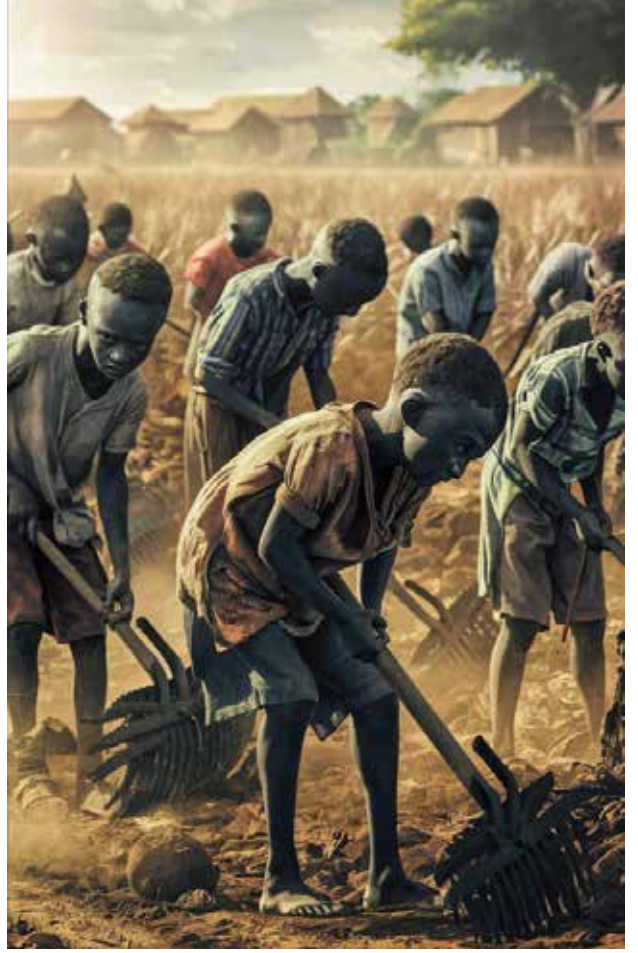

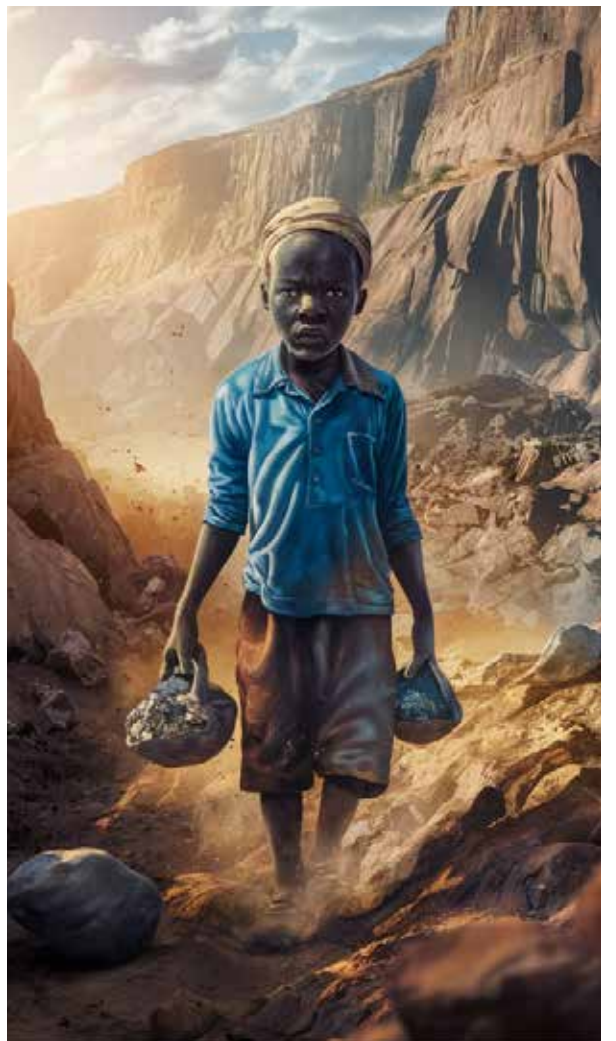

Çocuk Emeği

Çayın Taşı ile Çayın Kuşunu Vurmak: İşsizlik Fonunun Yağması ve PilenPak Ambalaj Grevi

Nail DERTLİ (*)

İşsizlik sigortası fonu kaynaklarının işçilerden çok işverenlere teşvik olarak aktarıldığı biliniyor. İŞKUR verilerine göre son beş yılda, fondan işçilere aktarılan miktar azalırken, işverenlere ayrılan miktar arttı. İşsizlik sigortası fonunun işverenlerce hortumlanmasının, sigortacılık ilkeleri ile örtüşmeyeceği açık. Ancak bu yazının konusu, fon kaynaklarının kullanımının bu yönünü tartışmak değil. Esas olarak işçilerin ücretlerinden kesilerek oluşturulan fonun, nasıl işçilerin temel haklarına saldırının aracı kılındığını, Manisa'da sendikalaştıkları için işten çıkarılan ve 27 gündür grevde olan PilenPak Ambalaj işçilerinin deneyiminden hareketle göstermeye ve fonun yağmasına karşı mücadelenin işçi direnişlerine güç vermektен geçtiğini göstermeye çalışacağım.

Ancak bunun için fonun kullanımına dair kısa bir iki hatırlatmada bulunmak istiyorum. İşçilerin bu fondan yararlanabilmesi için kendi istek ve kusuru dışında işsiz kalmalarının dışında, ikili prim koşulunu yerine getirmesi gerekiyor: Son 3 yılda en az 600 gün prim ödemiş olmak ve iş akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün iş akdine tabi olarak çalışmış olmak.

Bu ikili prim koşulu, OECD ülkeleri içinde işsizlik ödeneğine ilişkin en ağır hak kazanma koşullarından biri. Oysa, işçilerin aksine işve-

renlerin işsizlik sigortası fonu kapsamında sunulan teşviklerden yararlanması için prim koşulu yok. Yani işçileri işsizlik riskine karşı koruması amaçlanan fon işçiye prim koşuluna bağlı ama işverende prim koşulu aranmıyor. Bu koşulsuzluk önemli, çünkü bu sayede işverenler ciddi bir engelle karşılaşmadan fon kaynaklarına erişebiliyor. Bu durum işverenlere çayın taşıyla çayın kuşunu vurma olanağı veriyor. Gelin bu sürecin nasıl işlediğini PilenPak Ambalaj'da sendikalaştıkları için işten atılan işçiler örneği üzerinden inceleyelim.

Manisa Organize Sanayi Bölgesinde kurulu bulunan PilenPak Ambalaj'da işçiler Anayasa ile güvence altına alınmış haklarını kullanarak

2022 yılı Şubat ayında Basın-İş Sendikası'na üye oldular. Sendika işyerinde çoğunluğu sağlayarak toplu sözleşme yetkisini kazandı. Ancak, işveren, sendikayı tanımadı ve sırf sendika üyesi oldukları için işçileri işten attı, işten ayrılmaya ya da emekliliğe zorladı. Bakanlık müfettişleri işyerinde gerçekleştirdikleri teftişlerde işyerinde sendikal ayrımcılık uygulandığını tespit etti, işverenin toplu sözleşmeyi engellemek ya da ortadan kaldırmak için muvazaalı alt işveren uygulamalarına başvurduğunu ve işçileri zorla fason şirketlere geçirdiğini belgeledi. Müfettiş raporlarına göre, işyerinde 149 işçi sendikal nedenle işten atıldı ya da ayrılmaya zorlandı.

Ülkenin bir gerçeği olarak işten atılan işçilerin bir kısmı yaşadıkları maddi güçlükler nedeniyle

(*) Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

kidem tazminatlarına bir an önce ulaşabilmek için dava açmak yerine işverenle anlaşma yoluna gitmek zorunda kaldı. 65'i ise işverenle uzlaşmayarak dava yolunu seçti. Süren davalar olsa da, mahkemeler sonuçlanan tüm davalarda işçilerin sendikal sebeple işten atıldığına hükmedip, işe iade ve sendikal tazminata karar verdi. Bura ya kadar anlattıklarımın, ülkenin dört bir yanında irili ufaklı işyerlerinde sendikalaşma mücadelesi yürüten işçilerin ortak deneyimleri olduğunun farkındayım. Meselenin işsizlik sigortasıyla ilişkili kısmı da bu ortaklıkta yatıyor aslında.

PilenPak Ambalaj'da işçiler sigortanın ağır hak kazanma koşullarını karşılamalarına rağmen, işveren tarafından iş akitleri işsizlik sigortasından yararlanmalarını engelleyecek bir şe-

kilde sona erdirildiği ya da istifaya zorlandıkları için işsizlik ödeneğinden yararlanamadı. Yani işçiler, yıllarca primini ödedikleri sigorta kolundan sağlanan ödenekten, işverenin sendikasızlaştırma stratejisinin parçası olarak başvurduğu

TEŞVİK ADI	İŞVERENE İLİŞKİN KOŞULLAR	DESTEK TUTARI (İşçi Başına Hesaplanan Destek-TL)
Asgari Ücret Desteği	<ol style="list-style-type: none"> 1) Aylık prim belgelerinin süresinde verilmesi 2) Primlerin yasal sürede ödenmesi 3) Kuruma borcunun bulunmaması (borç yapılandırma, tecil ve taksitlendirme olabilir) 4) Kayıtdışı sigortalı çalıştırmama ve sahte sigortalı bildiriminde bulunulmaması 5) 2023 yılı Ocak-Aralık aylarındaki en az sigortalı sayısının üzerinde sigortalı sayısı bildirmek 	Günlük 23,33 Aylık 700
İşsizlik Ödeneği Alanların İstihdamı Halinde Uygulanan Prim Teşviği	<ol style="list-style-type: none"> 1) Aylık prim belgelerinin süresinde verilmesi 2) Primlerin yasal sürede ödenmesi 3) Sigortalının işe alındığı tarihten önceki son 6 aylık dönemde kuruma bildirilen sigortalı sayısının ortalamasına ilave olarak işe alınması/çalıştırılması 	Alt sınırdan: 6.700 TL Üst sınırdan: 6700 TL
Genç, Kadın ve Mesleki Belge Sahibi Olanların İstihdamına Yönelik Teşvik	<ol style="list-style-type: none"> 1) Aylık prim belgelerinin süresinde verilmesi 2) Primlerin yasal sürede ödenmesi 3) Kuruma borcunun bulunmaması (borç yapılandırma, tecil ve taksitlendirme olabilir) 4) Kayıtdışı sigortalı çalıştırılmaması 5) Sigortalının işe alındığı tarihten önceki son 6 aylık dönemde kuruma bildirilen sigortalı sayısının ortalamasına ilave olarak işe alınması/çalıştırılması 	Alt sınır: 4.100 TL Üst sınır: 30.753 TL

Fotoğraflar, www.evrensel.net/haber/513729/manisa-pilenpakta-sendika-ve-toplu-sozlesme-hakki-icin-isciler-grevde adresinden alınmıştır.

yöntemler nedeniyle yoksun kaldılar. Üstelik bu stratejiler bakanlığın iki farklı teftişi ile belgelenmiş olmasına rağmen.

Oysa 149 işçiyi işten atan ve TİS'i önlemek için muvazaalı alt işverenler oluşturan işverenin, işsizlik sigortası kapsamında sunulan teşviklerden yararlanmaya devam etmesinin önünde engel yok. Çünkü işsizlik sigortası fonundan finanse edilen ve halihazırda uygulanan işverenlere yönelik üç teşvik programının hiçbirinde, temel işçi haklarını güvenceye almaya yönelik bir ko-

şul yer almıyor. Tablo'da da görüldüğü gibi işverenlere getirilen 'koşullar' daha çok istihdamın ve SGK'nın gelirlerinin korunmasını amaçlıyor. İstihdamı korumaya yönelik düzenleme ise son derece esnek ve işverenlere ayak bağı olmaktan uzak.

PilenPak işverenin tablodaki gösterilen teşviklerden hangilerinden yararlandığını bilmiyoruz. Çünkü, İŞKUR hangi işyerlerinin hangi teşviklerden yararlandığının bilgisini ve işveren teşviklerine ilişkin istatistik yayınlamıyor. Ama

Şubat 2022 ile Ekim 2023 arasında 149 sendika üyesini işten atıp 170 işçi alan PilenPak Ambalaj, asgari ücret desteğinden yararlanıyor muhtemelen. Bu noktada şu yüzden önemli. Bakanlığın Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, PilenPak Ambalaj'ı ve kurduğu dört fason şirketi toplu sözleşmeyi engellemek için muvazaalı işlem

olarak tespit etmiş her birini ayrı ayrı olmak üzere 105.688 TL idari para cezasına çarptırdı. Toplamda 528.440 TL'lik bu ceza, mevcut çalışan sayısı ile PilenPak'ın 2,5 ayda işsizlik sigortası fonundan kullandığı asgari ücret desteğine denk geliyor. Kısaca PilenPak işvereni, Anayasa'ya ve yasalara aykırı sendikasılaştırma uygulamala-

şveren bir taraftan da, vasıflı işgücü ihtiyacını "stajyer" adı altında genç işçi çalıştırarak kapatmaya çalışıyor. Buna da kentteki üniversiteyi ortak ediyor.⁽²⁾

İşsizlik fonunun kaynak kullanımını konu edinen her çalışma, fonan işverenlere doğru-

MANISA ÜNİVERSİTESİ
HAKKIMIZDA - YÖNETİM - FAALİYET ALANLARIMIZ - KARIYER GELİŞTİRME PROGRAMLARI - İSTATİSTİKLER - MEVCUT - PAYDAŞLAR - BİTİŞİM

Pilenpak Ambalaj San. ve Tic. A.Ş. İsteğe Bağlı Stajyer Öğrenci Talebi

Pilenpak Ambalaj San. ve Tic. A.Ş. İsteğe Bağlı Stajyer Öğrenci Talebi

03 Nisan 2024

Aşağıda belirtilen branşlarda isteğe bağlı staj programı kapsamında öğrenci talep etmektedir.

Genel nitelikler:

İnsan Kaynakları, Satış, KİİİT Müşteriler departmanlarında değerlendirilmek üzere:

- 2.3.4. sınıf öğrencisi, BİTSAİ İdari Bilimler Fakültesi (bölüm öğrencisi vs.)
- Manisa/Merkez/Şehzadeler, Yunusemre-İzmir
- Çalışma saatleri: 08:00-17:30

Bakım ve Yardımcı İşletmeler departmanlarında değerlendirilmek üzere:

- 2.3.4. sınıf öğrencisi, Elektrik-Elektronik ve Makina Mühendisliği bölüm öğrencisi vs.)
- Manisa/Merkez/Şehzadeler, Yunusemre-İzmir
- Çalışma saatleri: 08:00-17:30

Üretim ve Kalite departmanlarında değerlendirilmek üzere:

- 2.3.4. sınıf öğrencisi, Mühendislik Fakültesi (Kimya, Makina, Gıda Müh. BÖGÖM öğrencisi vs.)
- Manisa/Merkez/Şehzadeler, Yunusemre-İzmir
- Çalışma saatleri: 08:00-17:30

Bilgi İşlem ve Muhasebe/Finans departmanlarında değerlendirilmek üzere:

- 2.3.4. sınıf öğrencisi, (Bilgisayar Programcılığı, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölüm öğrencisi vs.)
- Manisa/Merkez/Şehzadeler, Yunusemre-İzmir
- Çalışma saatleri: 08:00-17:30

İlgilenen arkadaşların özgeçmişlerini PDF formatında 26/04/2024 tarihine kadar aşağıdaki e-posta adreslerine, konu başlığını belirterek (Dosya adına: "Ad Soyad CV" yazınız) göndermelerini görmektediriz.

hdemiroglu@pilenpak.com

(ÖNEMLİ BİLGİ: Özgeçmiş PDF formatında olacaktır. Diğer formatlarda gönderilen evraklar dikkate alınmayacaktır).

rını işçilerin ücretlerinden kesilen primleri "teşvik" adı altında yağmalayarak yürütüyor.

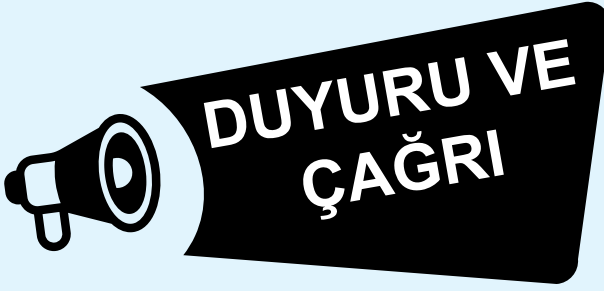
Ancak "yağma" bundan ibaret değil. Çünkü PilenPak Ambalaj, sendikal sebeple işten attığı işçiler yerine İŞKUR aracılığıyla işçi alıyor.⁽¹⁾ Böylece, işsizlik sigortasından yararlanan işçileri ya da genç, kadın ve mesleki belge sahibi olanları istihdam ettiği için fon kaynaklarından yararlanıyor, üstelik bunu işyerinde sendikal ayırmacılığı tespit eden İŞKUR üzerinden yaptığı için, teşviklerden 6 ay daha uzun yararlanıyor.

Dahası, deneyimli işçilerine kapıyı gösteren

dan ve dolaylı kaynak aktarımının son yıllardaki belirgin artışına dikkat çekiyor. Bu olağanüstü artış, basitçe sigorta kolundaki birikimin hortulanmasından öte, işçinin kendi birikiminin işverenlerce işçilerin sendikalaşma ve hak taleplerini bastırmak için kullanıldığını göstermesi açısından önemli. O nedenle, fonun yağmalanmasına karşı mücadele ile Türkiye'nin dört bir yanında irili ufaklı sendikalaşma mücadeleleri arasında güçlü bir bağ var.

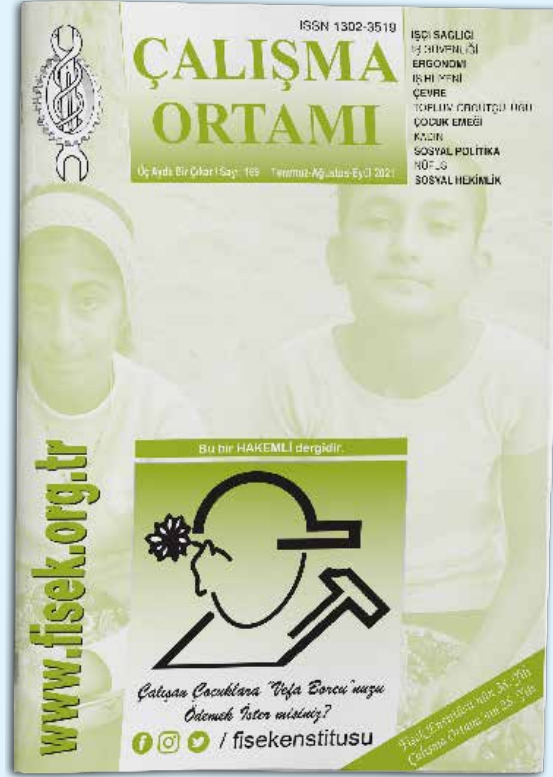
(2) https://ika.mcub.edu.tr/Duyuru/Pilenpak-Ambalaj-San_-ve-Tic_-A_S_-Istege-Bagli-Stajyer-Ogrenci-Talebi_10_31_39

(1) <https://ik-danismanlik.com/is-ilani/vasifsiz-personel-eleman-pilenpak-ambalaj-san-is-ilani/>

Çalışma Ortamı Dergisi Mart 1992’de başladığı yolculuğunda 41 yılı geride bıraktı. Bu süreçte okurlarımız dergimizin hem basılı hem de elektronik kopyasına erişebildiler. Pandemi süreciyle birlikte ise dergimizi basılı olarak yayımlamaya ara vermiştik. Başlangıçta salgının yarattığı olağanüstü koşullarda geçici bir çözüm olarak düşündüğümüz bu durumu, içinde bulunduğumuz koşullar nedeniyle sürekli kılmak durumunda kaldık. **Çalışma Ortamı Dergisi** bundan sonra sadece elektronik olarak yayımlanacak. Ancak dergimizi internet ortamında okuma olanağı olmayan okurlarımız bizimle iletişime geçerse, kendilerine basılı kopya iletmeyi sürdüreceğiz.

Başlangıcından beri salt akademik kaygılarla yayın yapmayı benimsememiş; aynı zamanda bir eylem kılavuzu ortaya koymayı, toplum örgütleri için bir bilgi-birikim ve başvuru kaynağı olmayı yeğleyen **Çalışma Ortamı Dergisi**’ni önümüzdeki dönemde de aynı anlayışla sürdürmek istiyoruz. Bunu yapabilmemiz için katkılarınıza ihtiyacımız var. Düşünce ve yazı üre-

timinin, 'seçkin işi' olmadığını hatırlatarak, düşünce ve yazılarınızla bize katkıda bulunmanızı bekliyoruz.

Yazılarınızı dergimiz yazım kurallarına uygun olarak

calismaortami@fisek.org.tr

adresine iletebilirsiniz.

Çalışma Ortamı Dergisi'nin GENÇ KALEMLER KÖŞESİ'nde önümüzdeki sayılarda da genç kalemlerin yazılarına yer ayırmaya devam edeceğiz.

Yazılarınızı

bilgi@fisek.org.tr

adresine bekliyoruz.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Kısıtlı (Sıkışık) Çalışma Ortamında Çalışma

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: Yer darlığı nedeniyle kısıtlı (sıkışık) bir çalışma ortamında çalışanlardan biri, yaklaşık 90 cm yükseklikteki dolap üzerine konulmuş üstteki dolapta aradığı sarf malzemesini bulamayınca, zemin seviyesine yakın alt raflara bakmak istemiştir.

Bu ortamda acil ihtiyaç duyulan malzemeyi (eşyayı) arayan çalışanın karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz?

Neler Olabilir?

1. Üstteki dolabın kapakları açık unutulabilir.
2. Alttaki dolapta malzeme ararken ya da alırken, dalgınlıkla ayağa kalmak isterken başını üstteki dolabın açık bırakılan kapaklarının köşesine çarpabilir.
3. Alın veya kafatasında çok ciddi yaralanma olabilir.
4. Üstteki dolap, deprem vb. durumda devrilmeye karşı sabitlenmemiş ise, çalışanın üzerine devrilerek hayati bir tehlike oluşturabilir.
5. Üstteki dolapta bulunan cam şişeler düşebilir. Şişe içerisindeki madde çalışma ortamının zeminine, buharı da havasına yayılabilir.

> Yanıtı 26. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER

- **SOSYAL POLİTİKA**
  - Çalışan Çocuk ve Sağlık 2
A. Gürhan FİŞEK
- **SOSYAL POLİTİKA**
  - Mevzuata Uyan İşverenler Aranıyor! 8
Taner AKPINAR
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
  - Zararlı ve Tehlikeli Maddelerin Güvenli Depolanması 12
Mustafa TAŞYÜREK
- **SOSYAL POLİTİKA**
  - 2024 Ocak İşçi Sendika Üye İstatistiklerinin Dili 27
Emirali KARADOĞAN
- **ÇOCUK İŞÇİLİĞİ**
  - Çocuk İşçiliği Konusunda Artık Kağıt Üzerinde Değil,
Sahada, Gerçeğin Kalbinde Savaş Verilmelidir 33
Aleyna KESKİN
- **SOSYAL POLİTİKA**
  - Çayın Taşı ile Çayın Kuşunu Vurmak:
İşsizlik Fonunun Yağması ve PilenPak Ambalaj Grevi 38
Nail DERTLİ
- **HABER**
  - Duyuru ve Çağrı 42
- **BULMACA**
  - Kısıtlı (Sıkışık) Çalışma Ortamında Çalışma 43
Mustafa TAŞYÜREK

FİŞEK ENSTİTÜSÜ

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

• **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar
Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
Oya FİŞEK

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
• Web sayfası: www.fisek.org.tr

• Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar,
resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu'muz olanlara
dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir.
Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır.
(**YAYGIN SÜRELİ YAYIN**)

• ISSN 1302-3519

• **Sayı:** 175 • Ocak - Şubat - Mart 2024

• **ÜCRETSİZDİR**

Yapım: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar
Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı
Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay / ANKARA

Baskı Tarihi : Mart 2024